

طراحی مدلی جهت تبیین سواد مالی سرمایه گذران خرد بازار سرمایه

مهرداد عاصی^۱

ابراهیم چیرانی^۲

فرزین فرحبید^۳

چکیده

با توجه به تغییرات پویا در محیط‌های اقتصادی، خصوصاً در حوزه بازارهای مالی که از پیچیدگی خاصی برخوردار است، بهبود دانش مالی سرمایه گذاران بعنوان یکی از زیر مجموعه های سواد مالی، یک ضرورت به نظر می رسد تا سرمایه گذاران بتوانند تصمیمات آگاهانه تری اخذ نمایند. این امر به خوبی ضرورت تحلیل و پژوهش در این زمینه و واکاوی موضوع سواد مالی را روشن می نماید. بنابراین مسأله اصلی در این پژوهش به این صورت است که، سواد مالی سرمایه گذاران خرد در ایران چگونه باید اندازه گیری شود و الگوی بومی توسعه سواد مالی سرمایه گذاران خرد در ایران چگونه است؟ برای این منظور، مدل جامعی برای ادغام و یکپارچه سازی دانش، رفتار و نگرش مالی طراحی می شود. در این راستا در پژوهش حاضر از رویکرد پژوهش کیفی استفاده شده که در روش کیفی از روش نظریه داده بنیاد یا گراند تئوری استفاده شده است.

جهت تحلیل داده های کیفی از روش مقایسه مداوم در طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شده است. یافته های کیفی تحلیل شده و در پایان پس از نتایج فوق؛ الگوی سنجش سواد مالی بر اساس سنجه های (۱) نگرش؛ (۲) دانش و فهم مالی؛ (۳) مهارت؛ (۴) آموزش، اطلاعات و اطمینان؛ (۵) اطلاعات عمومی فردی تعیین شد. همچنین در ادامه رویکرد گراند تئوری، کدگذاری انتخابی صورت گرفت و فرضیات مطالعه بر اساس مدل پارادایمی سواد مالی تدوین گردید تا عوامل تأثیرگذار بر سواد مالی سرمایه گذران خرد بازار سرمایه ایران مشخص گردد.

واژگان کلیدی: سواد مالی، مدل مفهومی سواد مالی، سرمایه گذاران خرد

طبقه بندی موضوعی: F63, L26

۱. دانشجوی دکتری مدیریت مالی، گروه مدیریت مالی، دانشکده مدیریت و حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

۲. استادیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران. (نویسنده مسئول)

chirani@iaurasht.ac.ir

۳. استادیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

۱- مقدمه

امروزه ابزارهای مالی، یکی از ارکان لاینفک زندگی بشر است. تحقیقات نشان می دهد هرچه سطح سواد مالی افراد یک جامعه بیشتر باشد، رونق مبادلات مالی و سطح رفاه افراد آن جامعه نیز بیشتری شود. به همین خاطر است که در دهه اخیر اقدامات قابل توجهی توسط افراد و ارگان‌های دارای صلاحیت‌های علمی معتبر نظیر بانک جهانی و فاین اسکپ و و نظیر اینها در راستای معرفی، ارزیابی و شیوه‌های بهبود سواد مالی افراد ارائه گردیده است (دیانتی دیلمی و حنیفه زاده، ۱۳۹۴). سواد مالی^۴ اولین بار در سال ۱۹۷۷ در ایالات متحده و طی مراسم افتتاحیه ائتلاف عزم برای سواد مالی فردی مطرح شد. این ائتلاف در گزارش خود در مورد مطالعه‌ای که برای سنجش میزان سواد مالی دانش آموزان دبیرستان انجام داده بود، سواد مالی را «توانایی یک فرد در استفاده از دانش و مهارتش برای مدیریت اثربخش منابع مالی خود به منظور امنیت مالی در تعریف کرد.

سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی (OECD)^۵ از سال ۲۰۰۰ برنامه بین المللی ارزیابی دانش آموزان^۶ را که سنجش بین المللی از سیستم‌های آموزشی کشورهای مختلف است، اجرا می کند. این ارزیابی هر سه سال یک بار انجام می شود و دانش آموزان ۱۵ ساله را در چهار حوزه سواد خواندن، سواد ریاضی، سواد علمی و ظرفیت‌های راه حل یابی مورد سنجش قرار می دهد. ششمین ارزیابی در سال ۲۰۱۵ انجام شد. در این مطالعه، سواد مالی برای دانش آموزان ۱۵ ساله (جامعه آماری این مطالعه) این گونه تعریف شده است:

«سواد مالی عبارت است از توانایی دانش آموزان در به کارگیری دانش و مهارت در حوزه‌های کلیدی موردنظر و تحلیل، استدلال و ارتباط مؤثر زمانی که آنان مشکلات را در موقعیت‌های مختلف، مطرح، حل و تفسیر می نمایند. این برنامه در پی آن است که به جای تمرکز صرف بر توانایی‌ها در زمینه برنامه‌های تحصیلی دانش آموزان، از دانش و مهارت آنان در برآورده کردن چالش‌های زندگی واقعی استفاده شود».

تعریف بالا، بر اساس تعریف OECD از سواد مالی بزرگسالان شکل گرفته است. این سازمان سواد مالی بزرگسالان را به صورت زیر تعریف می کند:

«سواد مالی ترکیبی از آگاهی، دانش، مهارت، گرایش و رفتاری است که برای اتخاذ تصمیم‌های مالی مناسب و در نهایت دستیابی به رفاه مالی فردی ضروری است (Atkinson & Messy, 2012)».

با این وجود، در ارتباط با سنجش سواد مالی مدل یکسانی در ارتباط با تمام کشورها نمی توان بکار برد، بر این اساس این مطالعه در پی طراحی مدلی جهت تبیین سواد مالی سرمایه گذران خرد بازار سرمایه ایران است.

با عنایت به تعاریف سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی از سواد مالی؛ این تعاریف در سال ۲۰۱۲ توسط رهبران گروه ۲۰ مورد تأیید قرار گرفته است. از طرف دیگر، در چند سال اخیر در برخی از محافل علمی و حرفه‌ای واژه توانمندی مالی جایگزین سواد مالی شده است. پژوهشگران انگلیسی و کانادایی از پیش گامان به کارگیری واژه توانمندی مالی هستند و از آن در جهت توصیف دانش مالی افراد و اطمینان و انگیزه آن‌ها برای مدیریت مالی فردی استفاده می کنند (Atkinson & Messy, 2012). برای مثال، دولت انگلستان برای واژه توانمندی مالی تعریف زیر را ارائه کرده است:

4 Financial Literacy

5 Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

6 The Programme for International Student Assessment (PISA)

«توانمندی مالی مفهوم گسترده‌ای است که دربرگیرنده دانش و مهارت‌های افراد برای فهم شرایط مالی خودشان همراه با انگیزه لازم برای اقدام کردن است. مصرف‌کنندگانی که از لحاظ مالی توانمند هستند، پیشاپیش برنامه ریزی می‌کنند، اطلاعات مناسب را یافته و از آنها استفاده می‌کنند، می‌دانند که چه زمانی مشورت بگیرند و می‌توانند آن مشورت را درک و بر اساس آن اقدام کنند و در آخر مشارکت بیشتری در بازار خدمت مالی دارند (Hayat, et al., 2016).

امروزه، با توجه به عواملی مانند افزایش پیچیدگی^۷ و تنوع محصولات^۸ و خدمات مالی^۹، تصمیمات مالی پیچیده رودرروی سرمایه‌گذاران، انتقال مسئولیت امنیت مالی در زمان بازنشستگی از دولت‌ها به افراد و تغییر عوامل جمعیت‌شناختی و اقتصادی، توجه به سواد مالی به طور فزاینده‌ای رشد یافته است. این یافته، بر اساس پژوهش صورت گرفته توسط شبکه بین‌المللی آموزش مالی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) به دست آمده است. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که نادانی مالی یکی از عواملی است که اثرات بحران مالی^{۱۰} سال ۲۰۰۸ را تشدید نمود (Ateş, 2016, p1).

امروزه، سواد مالی برای افرادی که در کشورهای توسعه یافته کار می‌کنند، مفهومی شناخته شده است. دولت‌های سراسر جهان علاقه‌مند به یافتن رویکردهای مؤثر برای بهبود سطح سواد مالی خود را از طریق ایجاد یا بهبود استراتژی‌های ملی برای آموزش مالی با هدف ارائه فرصت‌های یادگیری در سطوح مختلف آموزش هستند (Atkinson & Messy, 2012).

بنظر می‌رسد اثرات رفتاری بی‌سوادی مالی به تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران^{۱۱} منجر می‌شود. منظور از تورش، انحراف از تصمیم‌گیری‌های درست و بهینه است. به دلیل محدود بودن زمان و منابع شناخت، نمی‌توان داده‌های جمع‌آوری شده از محیط را به طور بهینه تجزیه و تحلیل کرد؛ بنابراین ذهن انسان به طور طبیعی از محاسبات سرانگشتی استفاده می‌کند. اگر از چنین روش‌های ابتکاری به طور مناسب استفاده شود، می‌تواند مؤثر واقع شوند. در غیر این صورت، تورش‌های غیرقابل اجتنابی پیش خواهند آمد که از آنها، به عنوان اشتباهات سیستماتیک در قضاوت یاد شده است. مطالعات مختلفی درباره انواع خطاهای تأثیر این خطاها بر تصمیم‌گیری مالی انجام شده است (Karimi, 2015) و نتایج حاصل حاکی از آن است که تصمیمات مالی تحت تأثیر تورش‌های رفتاری قرار می‌گیرند. همچنین پژوهش‌های اخیر، این موضوع را مطرح می‌کنند که تورش‌های رفتاری، خود می‌تواند از میزان سواد مالی سرمایه‌گذاران تأثیر پذیرد (Rooij, et al., 2011, p 593).

عمده شواهد تجربی به دست آمده از مطالعات قبلی نشان می‌دهد، بسیاری از افراد، فاقد دانش لازم برای انتخاب و درک علامت‌های بازار، مانند سقوط نرخ پس انداز، استقرار بدهی‌های مصرف‌کننده و وابستگی در حال رشد به مراکز سرمایه‌گذاری امن جایگزین سرمایه‌گذاری‌های مخاطره آمیز هستند. بر مبنای این شواهد، پژوهشگران قبلی اینگونه بحث می‌کنند که دسترسی به برنامه‌های سواد مالی، به ویژه ارائه اصول کلیدی و منابع تأمین بودجه برای طراحی سرمایه‌گذاری، با استفاده از برنامه سواد مالی برای گروه‌های سرمایه‌گذار، نیاز مبرم در هر جامعه است که باید امکانات

7 Complexity

8 Variety of products

9 Financial Services

10 Financial Crisis

11 Behavioral Biases Investors

این تحول توسط رهبران جامعه، سیاست‌گذاران، و توسعه‌دهندگان برنامه‌های مالی فراهم گردد. البته، تصمیم‌گیری آگاهانه سیاست‌گذاران، مستلزم بررسی و سنجش سواد مالی مشارکت‌کنندگان بازار است تا در این خصوص، اقدامات لازم پذیرد (Atkinson & Messy, 2012).

با وجود پژوهش‌های متعددی که در خصوص سواد مالی مشارکت‌کنندگان بازار در کشورهای توسعه‌یافته صورت گرفته است، بررسی‌ها نشان می‌دهد، این موضوع، در بازارهای نوظهور و به خصوص در ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته و کمتر پژوهشی وجود دارد که به طور خاص، به سنجش سواد مالی سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار تهران و همچنین بررسی عوامل تأثیرگذار بر میزان سواد مالی سرمایه‌گذاران و نحوه سنجش آنان پرداخته باشد.

از این رو، هدف این پژوهش، طراحی مدلی برای سنجش و ارزیابی سواد مالی سرمایه‌گذاران خرد است. برای این منظور، مدل جامعی برای ادغام و یکپارچه‌سازی دانش، رفتار و نگرش مالی طراحی می‌شود. با توجه به وجود پراکندگی و عدم اتفاق نظر در تعریف سواد مالی، دور از انتظار نیست که روش‌های مختلفی هم برای سنجش آن وجود داشته باشد؛ چراکه اساساً سنجش هر موضوعی تابع تعریف آن است، به این معنی که حدود و دامنه تعریف آن است که ابعاد و محتوی سنجش را مشخص می‌کند. با بررسی پژوهش‌های انجام شده در زمینه سواد مالی، می‌توان گفت که آنها در محتوی سنجش و روش سنجش با یکدیگر اختلاف دارند. برای اعتبارسنجی مدل طراحی شده در این پژوهش، توان مدل نهایی، در مقایسه با مدل‌های قبلی ارزیابی می‌گردد. در نهایت، بر مبنای مدلی که اعتبار آن بر اساس نظرات خبرگان بررسی شده و توان آن در مقایسه با مدل‌های فعلی مورد ارزیابی قرار گرفته است، سواد مالی سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار تهران سنجش می‌شود. لذا سوال کلی این مطالعه به این صورت است که، سواد مالی سرمایه‌گذاران خرد در ایران چگونه باید اندازه‌گیری شود و الگوی بومی توسعه سواد مالی سرمایه‌گذاران خرد در ایران چگونه است؟

برای آنکه تحلیل‌گران بتوانند تحلیل درستی از رفتار سرمایه‌گذاران ارائه کنند، باید تمام عوامل اثرگذار بر تصمیم آنان را شناسایی کنند. شناسایی این عوامل به تحلیل‌گران کمک می‌کند تا برای جذب سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار، اقدامات صحیح تری انجام داده و علاوه بر توجه به سایر متغیرهای مالی، اقتصادی و فردی، به عوامل شغلی و تحصیلی هم به عنوان متغیرهای مهم و اثرگذار بر تصمیمات سرمایه‌گذاران، بیش از پیش توجه کنند؛ همچنین برنامه‌ریزان مالی می‌توانند از یافته‌های این تحقیق در تدوین راهکارها و تجهیز و تخصیص منابع مالی استفاده کنند. باید توجه داشت، امروزه به صورت جهانی پذیرفته شده است که سواد مالی یک جزء مهم در ثبات و توسعه مالی و اقتصادی است (INEF۱۲, 2009). این در حالی است که محدود پژوهش‌هایی در ایران به سنجش سواد مالی سرمایه‌گذاران و اثرات رفتاری آن پرداخته است. در این پژوهش در ابتدا تلاش می‌شود با جمع‌آوری نظرات خبرگان، در ابتدا عوامل تأثیرگذار بر میزان سواد مالی و در مرحله دوم مدل بومی سواد مالی ارائه گردد.

۲- مبانی نظری

ائتلاف جامپ استارت برای سواد مالی شخصی^{۱۳} در سال ۲۰۰۷ در الگوی استانداردهای مالی شخصی خود، سواد مالی را چنین تعریف می‌کند: «سواد مالی، توانایی استفاده از دانش و مهارت‌ها در مدیریت کارآمد منابع مالی برای امنیت مالی طول عمر شخص است» (جامپ استارت، ۲۰۰۷).

سواد مالی توسط بنیاد مالی تحقیق در آموزش انگلستان به شرح زیر تعریف شده است. توانایی قضاوت آگاهانه و تصمیم‌گیری مؤثر در استفاده از منابع پولی و مدیریت آن (یعقوب نژاد و همکاران، ۱۳۹۰). سواد مالی اغلب مستلزم دانش درباره درستی تصمیم‌گیری‌های مربوط به امور مالی شخصی ویژه‌ای مانند املاک و مستغلات، بیمه، سرمایه‌گذاری، صرفه‌جویی، برنامه ریزی مالیاتی و بازنشستگی است. برخی صاحب‌نظران آن را شامل دانش صمیمی از مفاهیم مالی مانند ترکیب علاقه، برنامه ریزی مالی، مکانیزم‌های استفاده از کارت‌های اعتباری، روش صرفه‌جویی سودمند، حقوق مصرف‌کننده، ارزش زمانی پول، و غیره دانسته‌اند. تعریف استاندارد سواد مالی عبارت است از «داشتن دانش، مهارت، و اعتماد به نفس برای اتخاذ تصمیمات مالی ساخت». محیط‌های نیز نقش مهمی در تصمیم‌گیری‌های مالی دارد و بر انتخاب‌ها، و کمیت و کیفیت اطلاعات و محرک‌های مرتبط تأثیر بسیار دارد (میرزایی و شیرازیان، ۱۳۹۸، ص ۱۲۵).

عدم برخورداری جامعه از سطح سواد مالی مناسب منجر به کاهش رفاه مالی می‌شود. رفاه مالی درجه کفایت یا امنیت اقتصادی افراد و خانوارهاست. به عبارت بهتر رفاه مالی سطح مورد نظر برای محافظت افراد در مواجهه با مسائل روزمره زندگی نظیر از دست دادن شغل، بیماری، ورشکستگی، فقر و نیازمندی در سنین کهنسالی است (Smith Gold, 2000). مسائل و مشکلات مالی و فشارهای اقتصادی که طبعاً بخشی از آن ناشی از ناکافی بودن سواد مالی افراد است می‌تواند با ناهنجاری‌های ذیل رابطه داشته باشد:

- ۱) خصومت‌های خانوادگی؛ ۲) رفتارهای تند و خشن والدین؛ ۳) کاهش توان جوانان برای مقابله با مشکلات و مسائل روزمره زندگی؛ ۴) افزایش رفتارهای ناهنجار در سطح جامعه؛ ۵) اعتیاد به مشروبات الکلی و ۶) بروز رفتارهای شرارت‌آمیز (Elder, et al., 1992).

در زمینه سواد مالی تمامی کشورها طرح‌های ملی آموزش را تدوین کرده‌اند. به عنوان مثال در آمریکا، شورای ملی تربیت اقتصادی آمریکا^{۱۴}، (۲۰۰۵) در گزارش «ابزارهای مالی مناسب برای زندگی»^{۱۵} آزمون استاندارد برای سنجش سواد مالی دانش‌آموزان تا مقطع قبل از دانشگاه ارائه کرده است. این آزمون استاندارد، موفقیت‌های دانش‌آموزان را در دوره‌های آموزش سواد مالی و مالی شخصی ارزیابی می‌کند. این آزمون به همراه دفترچه راهنمای آن ارائه شده^{۱۶} که در آن هدف هر سؤال و ارتباط آن با مسائل مالی و اقتصادی

13 JumpStart Coalition for Personal Financial Literacy

14 National Council on Economic Education

15 Financial Fitness For Life

16 Financial Fitness for Life: High School Test Examiner's Manual

آورده شده است. آزمون مهارت‌های مالی مناسب برای زندگی در دو گروه دانش‌آموزان دبیرستانی و قبل از آن براساس سه سند تدوین شده است:

اول «مهارت‌های مالی مناسب برای زندگی: راهنمای معلمان»^{۱۷} است که کارشناسان مالی و اقتصادی در ۲۲ فصل مباحث اصلی سواد مالی و اقتصادی که معلمان باید به دانش‌آموزان آموزش دهند، در پنج محور زیر آن را دسته‌بندی کرده‌اند:

- تفکر اقتصادی
- کسب درآمد
- پس‌انداز
- خرید کالاها و خدمات و استفاده از اعتبار
- مدیریت پول

دوم، استانداردهای ملی برای مالی شخصی الگوی جامپ استارت که در سال ۲۰۰۷ ویرایش سوم آن ارائه شده است و به ترسیم دانش و مهارت‌هایی در حوزه مالی شخصی می‌پردازد و دانش‌آموزان در هر یک از مقاطع تحصیلی پیش‌دبستانی تا پایه دوازدهم باید دارا باشند. این الگو شش محور مسئولیت‌پذیری مالی و تصمیم‌گیری، درآمد و شغل، برنامه‌ریزی و مدیریت پول، اعتبار و بدهی، مدیریت ریسک و بیمه، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری را شامل می‌شود.

سوم، استانداردهای الگوی شورای تربیت اقتصادی است. الگوی استانداردهای ملی برای سواد مالی، آخرین الگوی ارائه‌شده در حوزه مالی شخصی در ایالات متحده است. این الگو شامل شش استاندارد «کسب درآمد، خرید کالاها و خدمات، پس‌انداز، استفاده از اعتبار، سرمایه‌گذاری مالی و محافظت و بیمه» است که معیارهای آن در سه مقطع تحصیلی پیش‌دبستانی تا پایه چهارم، پایه پنجم تا پایه هشتم و پایه نهم تا پایه دوازدهم ارائه شده است (شورای ملی تربیت اقتصادی آمریکا^{۱۸}، ۲۰۰۵). مجموع مباحث گفته‌شده نشان می‌دهد برنامه‌های ارتقای سواد مالی در سه بخش طراحی، اجرا و ارزیابی دسته‌بندی می‌شوند.

با وجود برنامه ریزی کشورهای مختلف در حوزه سنجش سواد مالی و برنامه ریزی ارتقاء سطح سواد، تا به حال در اقتصاد ایران برنامه ملی و یک الگوی بومی برای سنجش سواد مالی و ارتقاء آن ارائه نشده است. این مطالعه با این ضرورت این مساله را بررسی کرده است.

همانطور که در بررسی سابقه پژوهش در این زمینه ملاحظه می‌شود در تحقیقاتی که پیرامون این موضوع صورت گرفته است عمدتاً اثرات سواد مالی بر متغیرهای بازار سرمایه با رویکرد پرسشنامه‌ای سنجیده شده است اما در ارتباط با اینکه چگونه و با چه الگویی می‌توان سواد مالی عاملان بازار سرمایه را توسعه داد، بررسی صورت نگرفته است. این مطالعه برای اولین بار در مورد بازار سرمایه ایران به طراحی چنین الگویی بر

اساس اطلاعات میدانی و رویکرد مدل معادلات ساختاری اقدام می‌کند. نوآوری دیگر این مطالعه محاسبه شاخص ترکیبی سواد مالی بر اساس رویکرد تحلیل عاملی است که در مورد بازار سرمایه ایران تابحال بررسی نشده است.

امروزه درک مفاهیم و مهارت‌های مرتبط با سواد مالی به سبب اینکه مصارف کننده را برای بقا در جامعه مدرن و مقاومت در برابر تنوع و پیچیدگی محصولات و خدمات مالی موجود، توانا می‌سازد، ضروری شده است. امروزه افراد به طور فزاینده‌ای به فعالان بازارهای مالی تبدیل شده‌اند و مشارکت در بازارهای مالی با ظهور محصولات و خدمات مالی جدید همراه شده است. با این حال، برخی از این محصولات پیچیده مالی، برای درک سرمایه‌گذاران، به ویژه برای سرمایه‌گذاران مالی تازه کار، مشکل هستند. هر چند سرمایه‌گذاری در بورس با خرید یک ورقه بهادار آغاز می‌شود، اما خرید این دارایی مالی، نیازمند بررسی و تحلیل دقیق از وضعیت حال و آینده آن است. تجربه نشان می‌دهد افرادی که با حدس و گمان سرمایه‌گذاری می‌کنند، منفعت بسیار کمی را می‌برند. بنابراین، در مواجهه با این شرایط، سوالاتی پیش روی ما قرار می‌گیرند؛ آیا افراد برای تصمیم‌گیری مالی به خوبی مجهز هستند؟ آیا آنها دارای سواد و اطلاعات مالی کافی هستند؟ عدم درک از اقتصاد و امور مالی، یک عامل بازدارنده برای مالکیت سهام، اوراق و سایر ابزارهای مالی است. اندازه‌گیری های متفاوت سواد مالی همگی نشان می‌دهند که کمبود سواد مالی، مانع مشارکت افراد در بازارهای مالی می‌شود. از دست دادن رفاه ناشانی از عدم مشارکت در بازارهای مالی می‌تواند قابل توجه باشد (شیرازیان، ۱۳۹۷). از سوی دیگر، واضح است که سرمایه‌گذاران ناآگاه قادر به استفاده کامل از بازارهای مالی و سرمایه‌گذاری کارآمد نیستند و هنگام سرمایه‌گذاری در بازارهای مالی، انتخاب عاقلانه‌ای انجام نمی‌دهند (مرادی و ایزدی، ۱۳۹۴). در این بخش به مبانی نظری و مرور مطالعات تجربی داخلی و خارجی مرتبط با سواد مالی پرداخته می‌شود.

۲-۱- تعریف سواد مالی

سواد مالی ابتدا در کشورهای انگلستان و آمریکا و متعاقب آن در سایر کشورها از جمله استرالیا، هلند، ایتالیا، مالزی و... مورد توجه پژوهشگران قرار گرفت. به تبع این امر، تاکنون تعاریف متعددی برای «مالی شخصی ۱۹» و «سواد مالی» ارائه شده است؛ ولی در حال حاضر هیچ توافقی برای تعریف این دو وجود ندارد. هر نهاد بر حسب تعریف خود از سواد مالی به طراحی ابزارهای سنجش سواد مالی پرداخته است؛ به همین دلیل ابزارها و شیوه‌های متعددی در سنجش سواد مالی وجود داشته است که این شیوه‌ها و ابزارها تفاوت‌های بسیاری با یکدیگر دارند (آلگود و وال استاد^{۲۰}، ۲۰۱۱، به نقل از پیغامی و مرادی، ۱۳۹۵).

19 Personal Finance

20 Sam Allgood and William B. Walstad

سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^{۲۱} (OECD) در سال ۲۰۱۱ در تعریف سواد مالی می گوید: «سواد مالی، توانایی قضاوت آگاهانه و تصمیم گیری مؤثر درباره استفاده و مدیریت پول است» (ای سیک^{۲۲}، ۲۰۱۳). این سازمان در سال ۲۰۱۳، تعریف جامع تری از سواد مالی را بیان کرده است: «سواد مالی ترکیبی از آگاهی، دانش، مهارت‌ها، گرایش و رفتارهای مالی لازم برای تصمیم گیری صحیح مالی و سرانجام، دستیابی به وضعیت مساعد مالی فردی است».

گریگیون پوتریچ و همکاران^{۲۳} (۲۰۱۶)، در مقاله‌ی خود سواد مالی را در قالب یک الگوی مفهومی تبیین کرده‌اند. آنها نشان می دهند که الگویی از سواد مالی با سه مؤلفه‌ی رفتار مالی^{۲۴}، دانش مالی^{۲۵} و نگرش مالی^{۲۶} قابل اندازه گیری است (گریگیون پوتریچ و همکاران، ۲۰۱۶).

واژه "سواد مالی" دربرگیرنده مفاهیمی نظیر دانش مالی^{۲۷}، مهارت‌های مالی^{۲۸} (مهارت‌هایی همچون توانایی محاسبه بهره ترکیبی، مدیریت پول و برنامه ریزی مالی) دانش و علم در خصوص محصولات^{۲۹} و موسسات مالی است. البته این مفاهیم بعضاً در عمل با هم همپوشانی دارند.

مفاهیم مرتبط با سواد مالی، تحت عنوان مالیه شخصی نیز مطرح می گردد. مالیه شخصی تحت عنوان مطالعه منابع با اهمیت در دستیابی شخص و خانوار به موفقیت مالی تعریف می گردد. در حوزه مالیه شخصی، این موضوع که افراد چگونه منابع مالی خود را خرج، پس انداز، محافظت و سرمایه گذاری می نمایند مطرح می شود. عموماً مهمترین موضوعات در مالیه شخصی، شامل مدیریت مالیات، بودجه ریزی، مدیریت نقدینگی، استفاده از کارت‌های اعتباری، استقراض، مخارج با اهمیت، مدیریت ریسک، سرمایه گذاری‌ها، طرح‌های بازنشستگی و طرح خرید مسکن و امالک می باشد (یعقوب نژاد و همکاران، ۱۳۹۰).

۲-۲- تعریف فرد بی سواد مالی

مهارت کار با پول یکی از شایستگی‌های قانونی است که مورد توجه تحقیقات قرار گرفته است. این مهارت در قالب عناوین مختلفی از قبیل هوش مالی یا سواد مالی معرفی گردیده و منظور از آن، درک ماهیت و کار کرد پول، تعامل سازنده، اثربخش و مثبت در قبال خود، محیط خانواده ها، جوامع و محل کارهاست. مهارت کار با پول به این خاطر که از جنبه های مختلف فردی و اجتماعی می باشد و نقش زیربنایی نسبت به تمام فعالیت ها و امور روزمره ی زندگی ایفا می کند جزء اساسی ترین مهارت‌های زندگی تلقی می شود (مهرابی و

21 The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

22 ASIC - Australian Securities and Investments Commission

23 Ani Caroline Grigion Potrich; Kelmara Mendes Vieira; Wesley Mendes-Da-Silva

24 Behavior

25 Skills

26 Attitude

27 Financial Knowledge

28 Financial Skills

29 Financial Products

شورشی، ۱۳۸۷). بی سوادی به دو دسته تقسیم می‌شود: بیسوادی کامل و بی سوادی عملکردی به افرادی که فاقد توانایی خواندن و نوشتن باشند بی سواد کامل می‌گویند. در برابر آن، بی سواد عملکردی به افرادی گفته می‌شود که ممکن است مهارت‌های اساسی مانند خواندن، نوشتن و حساب کردن را یاد گرفته باشند ولی از انجام یکسری وظایف مربوط به انتخاب آگاهانه و مشارکت کامل در زندگی روزمره، عاجزند. برخی از این وظایف ممکن است شامل خواندن برچسب دارو، خواندن بیانیه‌ی بانک و... باشد (کری و همکاران^{۳۰}، ۲۰۱۲). طیف گسترده‌ای از زمینه‌ی سواد را آموختن، خلق کردن، ارتباط و انتقال معنا در بر می‌گیرد. سواد به معنای مطلق خواندن و نوشتن نیست بلکه بیشتر شامل دانش، مهارت‌ها، برقراری ارتباط مؤثر، توانایی تفکر انتقادی، مقابله با تغییر و حل مشکلات در زمینه‌های گوناگون می‌باشد. بکارگیری سواد بمنظور اینست که فرد به اهداف شخصی و توانایی‌های بالقوه‌ی خود و توسعه‌ی دانش برای مشارکت کامل در جامعه برسد (برنامه‌ی ارزیابی بین‌المللی دانش آموزان^{۳۱}، ۲۰۱۲). برای هر جامعه موضوع بیسوادی مالی بعنوان یک موضوع منحصر به فرد قلمداد می‌شود و بر روی همه‌ی افراد اعم از مردان و زنان، پیر و جوان از هر نژاد و سطوح اجتماعی و اقتصادی تأثیر می‌گذارد.

افرادی که در زمینه‌ی سواد مالی آگاهی ندارند یا عبارتی دیگر بی‌اطلاع هستند بعنوان بزرگسالی که در نحوه‌ی مدیریت پول خود ناتوان هستند در جامعه رشد می‌کنند و احتمال می‌رود دچار بدهی‌های سنگین شوند و در شغل و حرفه‌شان با مشکلاتی مواجه گردند. این افراد در میان سایر افراد پیرامون خود به مصرف‌کننده‌هایی بی‌کفایت تبدیل می‌شوند که برغم آنکه گزینه‌های زیادی برای انتخاب در اختیار دارند ولی دوست ندارند یک تصمیم‌عقلانه بگیرند (Laurence Harris, 2009).

۳- پیشینه تحقیق

دوولی و رودریگوس پلنز (Davoli and Rodríguez-Planas, 2020) به بررسی ارتباط بین فرهنگ و سواد مالی بزرگسالان در ایالات متحده آمریکا پرداختند. آنها با بررسی ۶۰۰۰ نفر که از ۲۶ کشور متفاوت اجداد آنها به آمریکا مهاجرت کرده بودند، به این نتیجه رسیدند که اگر فردی از کشور اجدادی با سواد مالی متوسط می‌آمد، احتمال اینکه به سؤالات سواد مالی در رابطه با تورم، متنوع بودن ریسک درست پاسخ دهد بالا بود. مؤلفه‌های فرهنگی پشت این نتیجه‌گیری شامل تأکید جدی بر صبر، جهت‌گیری طولانی مدت و ریسک‌گریزی در کشور اجدادی است.

لی، لی و وی (Li, Li and Wei, 2020) به بررسی تأثیر سواد مالی بر انتخاب پرتفوی سرمایه‌گذاری خانوارها و بازدهی سرمایه‌گذاری در بازارهای مالی پرداختند. آنها بر مبنای اطلاعات داده‌های پانلی خانوارهای چین در سال ۲۰۱۴، نشان دادند که سواد مالی باعث افزایش بازده سرمایه‌گذاری برای خانواده‌های جوان و دارای تحصیلات بیشتر می‌شود در حالی که بازده خانواده‌های مسن و دارای تحصیلات کمتر را کاهش می‌دهد.

30 Anthony Cree, Kay Andrew and Steward June

31 Program for International Student Assessment (PISA)

مورگان و گانگ لانگ (Morgan and QuangLong, 2020) به بررسی تأثیر سواد مالی بر شمولیت مالی و رفتار پس انداز در لائوس پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که سواد مالی تأثیر مثبت بر شمولیت مالی و رفتار پس انداز خانوارها دارد. خانوارهای دارای سواد مالی به صورت رسمی و غیررسمی سعی بر پس انداز بیشتر دارند. اما خانوارهای دارای سواد مالی کم، کمتر تمایل به پس انداز دارند.

بانیر و شوارز (Bannier and Schwarz, 2018) به بررسی تأثیر دانش واقعی و ادراک شده مالی (یعنی سواد مالی و اعتماد به نفس) بر ثروت مالی می پرداخته‌اند. بر اساس نتایج، سواد مالی بیشتر منجر به ثروت بیشتر می شود، با آموزش عالی این اثر به میزان قابل توجهی برای زنان تقویت می شود، اما برای آقایان چنین نیست. ثروت مردان نیز با اعتماد به نفس افزایش می یابد، در حالی که به سختی تأثیر اعتماد به نفس برای زنان وجود دارد.

هیسائو و تسای (Hsiao and Tsai, 2018) به بررسی این موضوع پرداخته‌اند که آیا سواد مالی باعث مشارکت فعال در بازار مشتقات مالی تابوان می شود. نتایج نشان می دهد که حتی پس از کنترل نرخ مشارکت در بازار سهام، سواد مالی منافع قابل توجهی برای افراد دارد زیرا به آنها کمک می کند تا موانع ورود به خرید محصولات مشتقات را کاهش دهند. همچنین ثروت خانوارها، جنسیت، موقعیت مسکونی و منابع متنوع اطلاعات تأثیر قابل توجهی بر میزان مشارکت در بازارهای مشتقات دارد.

موند و انیس (Mouna and Anis, 2017) عوامل تعیین کننده سواد مالی و پیامدهای آن بر رفتار سرمایه گذاران در تونس را بررسی کردند. آنها از رویکرد پرسشنامه ای بر جمع آوری داده ها استفاده کردند. یافته های این مطالعه نشان داد: اولاً، افرادی که سطح سواد مالی کم دارند، کمتر در بازار بورس سرمایه گذاری می کنند. دوماً، سطح سواد مالی متأثر از سن، سطح تحصیلات و درآمد سالانه است.

لواسریتی و میچل (Lusardi & Mitchell, 2014) سواد مالی را به عنوان توانایی فرد برای پردازش اطلاعات اقتصادی و تصمیم گیری آگاهانه در مورد برنامه ریزی مالی، انباشت ثروت، مدیریت بدهی و حقوق بازنشستگی تعریف می کنند. به منظور ارزیابی چنین توانایی، این نویسندگان مجموعه ای از سوالاتی را که بر مبنای سه اصل اساسی طراحی کرده اند: حسابداری و دانش انجام محاسبات مربوط به نرخ بهره، درک تورم و درک ریسک پذیری. مجموعه سوالات آنها در حال حاضر به عنوان یک استاندارد در ادبیات موضوع شناخته شده است.

میر و اسپرنگر (Meier & Sprenger, 2012)، در مقاله فقدان سواد مالی: تنظیم زمان و مشارکت در برنامه های آموزش مالی، این سوال را مطرح نمودند که چرا با وجود این که بسیاری از سیاستگذاران و اقتصاددانان استدلال می کنند که سواد مالی کلیدی برای موفقیت های مالی است، بسیاری از افراد با وجود اطلاع از مزایای آن، هنوز از نظر مالی بی سواد باقی مانده اند. نتایج نشان داد که دلیل اکثر افراد نداشتن وقت کافی برای شرکت در برنامه های آموزش سواد مالی می باشد.

ساجز و همکاران (Sachse, et al., 2012) در قسمت اول مقاله خود تحت عنوان "مخاطره سرمایه گذاری"، به بررسی میزان سواد مالی و ارتباط آن با درک مخاطره سرمایه گذاری، در آلمان پرداختند و به این نتیجه رسیدند که سواد مالی در ارتباط با تحلیل و درک مخاطره، با تصمیم گیری سرمایه گذاری رابطه مستقیم دارد و بر اساس تجزیه و تحلیل رگرسیون، تفاوت بسیار جزئی در ترکیب مدل های درک مخاطره بین سرمایه گذاران وجود دارد. آنها همچنین در قسمت دوم مقاله خود، به بررسی تأثیر جنسیت، سن، تجربه سرمایه گذاری بر ارتباط سواد مالی و درک مخاطره

سرمایه‌گذاری، پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که اختلاف معناداری بر اساس این عوامل در ارتباط با رابطه سواد مالی و درک از مخاطره وجود دارد.

گاترگود (Gathergood, 2012) در مقاله "خودکنترلی، سواد مالی و مصرف‌کنندگان بیش از حد بدهی"، به رابطه خودکنترلی، سواد مالی و استفاده بیش از حد مصرف‌کنندگان بریتانیا از اعتبار بدهی می‌پردازد. نتایج مطالعه وی نشان می‌دهد، فقدان کنترل بر نفس و بیسوادی مالی با عدم پرداخت بدهی گزارش شده توسط مصرف‌کنندگان ارتباط مثبت دارد؛ چرا که فقدان سواد مالی باعث ناتوانی در مدیریت وجه نقد و ایجاد بدهی‌های غیرقابل کنترل شده است.

قالمق و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی رابطه بین میزان سواد مالی و میزان شخصیت ماکیاولیستی سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. هدف اصلی تحقیق، معرفی معیارهایی برای سنجش میزان سواد مالی سرمایه‌گذاران و بررسی رابطه آن با میزان شخصیت ماکیاولیستی آن‌ها جهت یافتن مناسب‌ترین معیار موجود بود. این مطالعه برای یک دوره ۲ ساله از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۵ و در قلمرو مکانی بورس اوراق بهادار تهران و کارگزاران و شرکت‌های سرمایه‌گذاری فعال در بازار انجام شده است. پس از گردآوری اطلاعات با توزیع پرسشنامه‌های استاندارد بین المللی (پس از بومی سازی با شرایط داخل کشور) در بین سرمایه‌گذاران و جمع‌آوری پاسخ‌های آن و محاسبه متغیرهای تحقیق، با استفاده از روش آماری رگرسیون چندگانه به تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم افزار spss، مدل آماری مناسب ارائه شده است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها حاکی از وجود رابطه معنادار منفی بین میزان سواد مالی و میزان شخصیت ماکیاولیستی سرمایه‌گذاران است.

حسن زاده و همکاران (۱۳۹۸)، به شناسایی عوامل مؤثر بر تصمیم‌های سرمایه‌گذاری و بررسی رابطه سطح سواد مالی سرمایه‌گذاران و تصمیم‌های سرمایه‌گذاری آنان است. این پژوهش از نوع همبستگی است و برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شده است. این پرسشنامه به شناسایی عوامل مؤثر بر تصمیمات سرمایه‌گذاران و همچنین ارزیابی سطح سواد مالی و درک ریسک سرمایه‌گذاران می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که ذهنیات فردی، اطلاعات حسابداری، اطلاعات اقتصادی و نیازهای مالی شخصی بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری در ایران، تأثیر دارند. در حالی که بین سطح سواد مالی و تصمیمات سرمایه‌گذاران، رابطه معناداری وجود ندارد. همچنین مشخص گردید سن، جنسیت، وضعیت تاهل رابطه معنیداری با تصمیمات سرمایه‌گذاران ندارد ولی سطح تحصیلات با سواد مالی سرمایه‌گذاران رابطه مستقیم و معنیداری دارد. به علاوه نتیجه نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن میزان درک ریسک سرمایه‌گذاران، میزان ریسک‌پذیری آنها بر تصمیمات سرمایه‌گذاری آنها تأثیرگذار می‌باشد.

میرزایی و شیرازیان (۱۳۹۸) به بررسی تأثیر شمولیت مالی و سواد مالی بر ارزش درک شده از سرمایه‌گذاری توسط سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران پرداخته‌اند. این پژوهش در نوع خود یک مطالعه ی کاربردی، کمی و پیمایشی بوده که به صورت مقطعی اجرا شده است. جامعه ی آماری این پژوهش سرمایه‌گذاران حقیقی فعال در بورس اوراق بهادار تهران به تعداد نامحدود بودند که با استفاده از جدول مورگان نمونه ای ۳۸۴ نفری از میان آنها به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده، پرسشنامه های استاندارد و روش گردآوری داده ها میدانی بوده است. روایی پرسشنامه ها از روش روایی عاملی و پایایی آنها به روش آلفای کرونباخ سنجیده شد به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از روش مدل سازی مسیری ساختاری مبتنی بر حداقل مربعات جزئی (PLS) بهره گرفته شد. نتایج بررسی ها نشان

دادند که شمولیت مالی و سواد مالی و مؤلفه هایشان تأثیر معناداری بر ارزش درک شده از سرمایه گذاری سرمایه گذاران دارد. همچنین شواهدی مبنی بر تأثیرگذاری مثبت و مستقیم سواد مالی و مؤلفه های آن بر شمولیت مالی مشاهده شد. رحمانی نوروزآباد و محمدی (۱۳۹۸) پیامدهای سواد مالی بر تصمیمات سرمایه گذاران و عملکرد سرمایه گذاری در بورس اوراق بهادار تهران را بررسی کرده اند. در این پژوهش میدانی، به منظور جمع آوری داده ها از پرسشنامه ی استاندارد استفاده شده است. جامعه ی آماری این پژوهش سرمایه گذاران حقیقی در بورس اوراق بهادار تهران می باشد و از این جامعه ی آماری، ۳۴۴ نفر از سرمایه گذاران به طور تصادفی ساده در دسترس و با استفاده از فرمول کوکران انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. به منظور بررسی روابط بین متغیرهای پژوهش از تکنیک مدل یابی معادلات ساختاری و نرم افزار LISREL استفاده گردیده است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که تأثیر نگرش مالی و رفتار مالی بر تصمیمات سرمایه گذاران مثبت و معنادار است. همچنین تصمیمات سرمایه گذاران تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد سرمایه گذاری دارد.

جلیلووند و رستمی نوروزآباد (۱۳۹۷) یک مدل تجربی را برای توضیح روند تأثیر سواد مالی سرمایه گذاران، احساسات و ادراک ریسک بر تصمیم گیری های سرمایه گذاری در بورس اوراق بهادار تهران در جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار داده اند. به طور خاص، یک فرایند سه بعدی برای ارائه یک معیار قوی تر از ارزیابی سواد مالی توسط نگرش مالی، رفتار مالی و دانش مالی ارائه شده که اندازه گیری هر دو سطح دانش مالی پایه و دانش مالی پیشرفته را پوشش می دهد. نتایج این مطالعه با استفاده از مجموعه داده های گسترده ای در رابطه با رفتار سرمایه گذاران در بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۹۵ نشان داد که بر خلاف مطالعات قبلی، شواهدی در مورد تأثیر سواد مالی بر روی ادراک ریسک سرمایه گذاران در ایران مشاهده نمی کنیم. از سوی دیگر، سواد مالی، ادراک ریسک و احساسات به صورت جمعی و به طور قابل توجهی بر تصمیم های سرمایه گذاران در بورس اوراق بهادار تهران تأثیر می گذارند.

شیرازیان (۱۳۹۷) به بررسی نقش سواد مالی و مدیریت پول بر مدیریت مالی شخصی سرمایه گذاران بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. این پژوهش به لحاظ نوع، یک مطالعه ی توصیفی پیمایشی و در زمره ی پژوهش های کمی و کاربردی قرار می گیرد که به صورت مقطعی در سال ۶۹ اجرا شده است. جامعه ی آماری آن سرمایه گذاران بورس اوراق بهادار تهران به تعداد نامحدود بوده است. با استفاده از جدول مورگان تعداد ۴۸۳ نفر بعنوان نمونه به روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه های استاندارد سواد مالی، مدیریت پول و مدیریت مالی شخصی بوده است. داده ها با استفاده از روش آماری حداقل مربعات جزئی و نرم افزار اسمارت پی ال اس تحلیل شدند. یافته های این مطالعه مؤید تأثیر مثبت و معنادار سواد مالی و مدیریت پول و مؤلفه هایشان بر مدیریت مالی شخصی سرمایه گذاران بورس اوراق بهادار تهران می باشد. شواهد هیچ تأثیر غیرمستقیمی را نشان نداد چرا که در نرم افزار اسمارت پی ال اس تأثیرها به دو بخش مستقیم و غیرمستقیم تفکیک می شوند.

بیشیان و دهدار (۱۳۹۶) در پژوهشی به نتایجی دست یافتند که متغیرهایی از جمله رفتار منطقی، رفتار توده بار، رفتارهای واکنشی، رفتار مبتنی بر تجربه و از مون و خطا بر گرایش های رفتاری و نگرش مبتنی بر رفتار، هنجاری ذهنی کنترل رفتار ادراک بر هوش مالی و در نهایت بر تصمیمات سرمایه گذاری تأثیر گذارند. میزان تأثیر گرایش های رفتاری ۰/۸۲۲ و هوش مالی ۰/۸۱۰ بوده است و گرایش های رفتاری نسبت به هوش مالی دارای تأثیر بیشتری بر تصمیمات سرمایه گذاری می باشد.

جان افزایی و سجادی (۱۳۹۶) به تبیین الگوی بهینه و بررسی روابط سواد مالی، احساسات سرمایه‌گذاران، ادراک ریسک و تمایل به سرمایه‌گذاری (شواهدی از سرمایه‌گذاران فردی و نهادی در بورس اوراق بهادار تهران) پرداخته‌اند. از لحاظ قلمرو زمانی، این پژوهش برای سرمایه‌گذاران فردی و نهادی که در ۹ ماهه نخست سال ۱۳۹۵ در بورس اوراق بهادار تهران سرمایه‌گذاری نموده‌اند انجام گرفته است و قلمرو مکانی این پژوهش شامل سرمایه‌گذاران نهادی و فردی فعال در بورس اوراق بهادار تهران در کشور ایران می‌باشد. روش پژوهش با توجه به اینکه نوع مدل معادلات ساختاری و روش آزمون مدل رگرسیون بر اساس معادلات همزمان می‌باشد جهت تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه‌ها از نرم افزار لیزرل استفاده شده است. این پژوهش با توجه به هدف آن جز تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود. در طبقه‌بندی پژوهش بر اساس روش، پژوهش حاضر از نوع همبستگی می‌باشد نمونه آماری در این تحقیق بخشی از جامعه آماری است که تعداد نمونه‌ها را ۳۸۴ نفر برای سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران در نظر گرفته شده است. روش جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه بوده است. نتایج نشان داد که بین سواد مالی، احساسات سرمایه‌گذاران، ادراک ریسک و تمایل به سرمایه‌گذاری رابطه معنا داری وجود دارد و الگوی مطلوب جهت تصمیم‌گیری وجود دارد.

طغیانی و مرادی باصیری (۱۳۹۵) به تحلیل انتقادی الگوی متعارف آموزش عمومی سواد مالی از منظر اقتصاد اسلامی پرداخته‌اند. در این راستا، با جستجو در منابع مختلف دینی، مقالات مرتبط با اقتصاد اسلامی و نیز اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی، به نقد موضوعی الگوی متعارف سواد مالی بر اساس ملاک‌های استخراجی از منابع دینی پرداخته شده است. و مهمترین جنبه‌های تشابهات، تمایزات و نیز نواقص آنها در مقایسه با مبانی و آموزه‌های دینی مشخص شده است. مهمترین یافته این پژوهش آن است که الگوی متعارف سواد مالی، الگویی فردگرایانه است و به هویت‌های جمعی زندگی انسان کمتر توجه شده است، در حالی که در آموزه‌های اسلامی، در کنار هویت‌های فردی زندگی انسان، هویت‌های جمعی نیز مورد توجه زیادی قرار گرفته است.

کریم‌قالمق و همکاران (۱۳۹۵) به معرفی معیارهایی برای سنجش میزان سواد مالی سرمایه‌گذاران و سپس بررسی رابطه آن با تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران طی دوره ۲ ساله از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۵ و در قلمرو مکانی بورس اوراق بهادار تهران و کارگزاران و شرکت‌های سرمایه‌گذاری فعال در این بازار پرداختند. در این مطالعه پرسشنامه‌های استاندارد بین‌المللی (پس از بومی‌سازی با شرایط داخل کشور) در بین سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران توزیع شده و با استفاده از روش آماری رگرسیون چندگانه به تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم‌افزار spss، مدل آماری مناسب ارائه شده است. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها حاکی از این است که بین میزان سواد مالی سرمایه‌گذاران و تورش‌های رفتاری آنها رابطه معناداری در جهت مثبت وجود دارد.

دیانی دیلمی و حنیفه زاده (۱۳۹۴)، سواد مالی خانواده‌های تهرانی و عوامل مرتبط با آن را از طریق توزیع پرسشنامه بین ۴۱۰ خانوار در سال ۱۳۹۲ بررسی کرده‌اند. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که وضعیت سواد مالی این افراد در حد مطلوبی نیست و نیازمند و علاقمند به بهره‌مندی از راهنمایی متخصصانی با عنوان "مشاور مالی خانواده" هستند. در ضمن علاوه بر بررسی وضعیت سواد مالی، به عواملی چون سن، جنس، میزان تحصیلات، میزان درآمد، رشته تحصیلی، انباشت سرمایه و محل سکونت (هر یک به عنوان یک فرضیه مستقل) پرداخته و روابط بین آنها را بررسی نموده که وجود ارتباط بین آنها و سواد مالی تایید شده است. از اینرو آموزش و اطلاع‌رسانی به عنوان راهکارهای اولیه توسط نهادهای دولتی و یا موسسات علمی و همچنین جامعه حسابداری پیشنهاد می‌شود.

۳- روش پژوهش

روش مورد استفاده در این پژوهش روش کیفی است. از مهمترین مزایای رویکرد اکتشافی در پژوهش‌های کیفی، استفاده از سؤالات باز و یا نیمه ساختاریافته در هنگام جمع‌آوری داده‌ها می‌باشد که به مشارکت کنندگان اجازه می‌دهد به جای اینکه مجبور باشند از بین پاسخ‌های از قبل تدوین شده یکی را انتخاب نمایند؛ پاسخ سؤالات را با ادبیات و کلمات خاص خودشان بگویند و همچنین پاسخی به سؤالات بدهند که مورد انتظار پژوهشگر نباشد (Millan Mc & Schumacher, 19935).

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است. در پژوهش‌های کاربردی نتایج حاصل از دانش و تکنولوژی موجود در جهت بهره‌گیری عملی در زمینه‌های ممکن یا خاص به کار گرفته شده و گسترش می‌یابد تا در صورت موفقیت کاربرد عملی پیدا کند (طیبی و همکاران، ۱۳۹۱).

از آنجا که هدف کلی این پژوهش، طراحی مدلی جهت تبیین سواد مالی سرمایه‌گذاران واقعی خرد بازار سرمایه می‌باشد و برای این منظور به داده‌های کیفی نیاز است، رویکرد کیفی به عنوان گام اول در بررسی موضوع مورد مطالعه انتخاب گردید و از روش مفهوم‌گراند تئوری (تئوری مفهوم‌سازی بنیادی) استفاده می‌شود. در واقع، با توجه به این که سواد مالی یک موضوع جدید بین رشته‌ای است و از منظر مالی و اقتصادی و فرهنگی مبانی نظری کافی شکل نگرفته است استفاده از روش گراند تئوری برای بررسی دقیق این پدیده مناسب است.

تئوری مفهوم‌سازی بنیادی، یکی از استراتژی‌های پژوهش محسوب می‌شود که از طریق آن، تئوری بر مبنای مفاهیم اصلی حاصل از داده‌ها، شکل می‌گیرد. این استراتژی از رویکرد استقرایی بهره می‌گیرد، یعنی روند شکل‌گیری تئوری در این استراتژی حرکت از جزء به کل است. هدف عمده این تئوری تبیین یک پدیده از طریق مشخص کردن عناصر کلیدی (مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها) آن پدیده و سپس طبقه‌بندی روابط این عناصر درون بستر و فرآیند آن پدیده است. به عبارت دیگر، هدف آن حرکت از جزء به کل، بدون از دست دادن توجه به محور اصلی بررسی است (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۸۳).

مهمترین رکن در فرایند تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، کدگذاری است. کدگذاری شامل خواندن دقیق و خط به خط داده‌ها و تبدیل آنها به کوچکترین جزء ممکن است (ادیب حاج باقری و همکاران، ۱۳۸۶). کدها در واقع حاصل تجزیه و تحلیل میکروسکوپی داده‌ها هستند (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵). کدگذاری در روش گراند تئوری در سه مرحله کدگذاری باز^{۳۲}، کدگذاری محوری^{۳۳} و کدگذاری انتخابی^{۳۴} انجام می‌شود. در این پژوهش نیز جهت تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه از هر سه فرایند کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شده است. زمانی که هر سه فرایند کدگذاری به صورت همزمان و نه به طور متوالی در یک پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرند روش گراند تئوری بسیار کاربردی تر خواهد بود (Larossa, 2005).

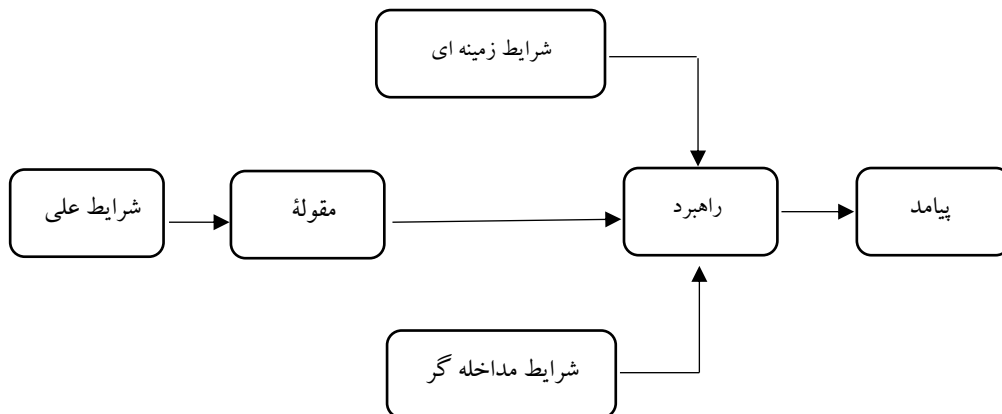
- کدگذاری محوری

32 Open Coding

33 Axial Coding

34 Selective Coding

کدگذاری محوری دومین مرحله از روش گراند تئوری است که نیاز به تمرکز بیشتری دارد. کدگذاری محوری فرایند مرتبط کردن گروه ها به زیر گروه ها می باشد و به این دلیل محوری نامیده می شود که کدگذاری حول یک گروه، با مرتبط کردن گروه ها از نظر مشخصات و ابعاد آن صورت می گیرد. در این مرحله، پژوهشگر یک مقوله را انتخاب کرده و آن را به عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند مورد کاوش و بررسی قرار داده و ارتباط سایر مقوله های دیگر را با آن مشخص می کند در این مرحله داده هایی که در فرایند کدگذاری باز شکسته شده بودند دوباره گردآوری می شوند تا تبیین دقیق تری از پدیده مورد نظر ارائه شود (Straus & Corbin, 2008).

شکل (۱): عناصر اصلی پارادایم در کدگذاری محوری

مقوله محوری؛ مرکز فرایند در حال بررسی است که سایر مقوله ها به آن ربط داده می شود. شرایط علی؛ مقوله هایی هستند که نسبت به پدیده محوری مقدم بوده و بر آن تأثیر می گذارند. شرایط زمینه ای؛ شرایط خاصی است که بر راهبردها اثر می گذارد. شرایط مداخله گر؛ شرایط عمومی است که بر راهبردها اثر می گذارد و آنها را تسهیل یا محدود و مقید می سازد. راهبردها؛ کنش ها یا برهم کنش هایی است که برای اداره پدیده محوری اعمال می شود و پیامدها حاصل این کنش ها و برهم کنش ها هستند (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶).

- کدگذاری انتخابی

کدگذاری انتخابی سومین مرحله از روش گراند تئوری است که این مرحله، فرایند پالایش تئوری می باشد. کدگذاری انتخابی مرحله اصلی نظریه پردازی است. به عبارت دیگر، این مرحله از کدگذاری، فرایند یکپارچه سازی و بهبود مقوله ها برای شکل گیری نظریه می باشد که بر اساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری به تولید تئوری پرداخته و به این ترتیب مقوله محوری را به شکلی نظام مند به دیگر مقوله ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک روایت ارائه کرده و مقوله هایی که نیازمند بهبود و توسعه بیشتری هستند را اصلاح می کند (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵).

در این مرحله، پژوهشگر برحسب فهم خود از متن پدیده مورد مطالعه، یا چارچوب مدل پارادایم را به صورت روایت عرضه می کند و یا مدل پارادایم را به هم می ریزد و به صورت ترسیمی نظریه نهایی را نشان می دهد (دانایی فرد و اسلامی، ۱۳۸۹).

در طول فرایند کدگذاری انتخابی و فرایند تلفیق، متن مصاحبه های پیاده شده دوباره بررسی شد و جملات و ایده هایی که بیانگر ارتباط بین مقوله های اصلی و فرعی بودند مورد توجه قرار گرفتند، در این مرحله، مقوله یا پدیده محوری را که سایر مقولات بر محور آن می گردند و کلیتی را تشکیل می دهند به طور روش دار انتخاب و با ارتباط دادن آن با سایر مقوله ها شرحی انتزاعی برای فرایندی که در پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته است ارائه می شود.

۳-۱- جامعه آماری، نمونه و روش نمونه گیری

در پژوهش کیفی حاضر، جامعه آماری از دو گروه تشکیل شده است. گروه اول شامل متخصصین و خبرگانی می باشد که از اعضای هیئت علمی دانشگاه ها بوده اند و گروه دوم نیز، شامل کارشناسان خبره و مدیرانی است که حداقل ۱۰ سال سابقه حضور در بازار سرمایه را داشته اند. نمونه گیری در این مرحله از پژوهش به صورت هدفمند می باشد. روش نمونه گیری هدفمند به این معنی است که بتواند بر حسب موضوع، مسئله و موقعیت پژوهش، گروه های هدف اطلاع رسان را تعریف کند (فراسخواه، ۱۳۹۵).

تکنیک به کار رفته در نمونه برداری در این مرحله از پژوهش حاضر از نوع گلوله برفی می باشد. نمونه گیری گلوله برفی، روشی است که براساس آن، واحدهای نمونه ضمن ارائه اطلاعات در مورد خود، درباره واحدهای دیگر جامعه نیز اطلاعاتی را در اختیار پژوهشگر قرار می دهند (Straus & Corbin, 2008). روش کار به این صورت بود که ابتدا یک گروه اولیه جهت مصاحبه انتخاب شده و در ادامه بر اساس معرفی گروه نخست با سایر گروه های بعدی مصاحبه انجام شده است. مصاحبه تا جایی ادامه داشته که اندیشه جدیدی حاصل نشده است یعنی در واقع کفایت نظری یا اشباع نظری رخ داده است. لازم به ذکر است که از مصاحبه ۱۲ به بعد، مقوله جدیدی (کد جدیدی) در مصاحبه ها مشاهده نشد اما با این وجود مصاحبه تا نفر ۲۰ ادامه یافته است تا از اشباع کامل نظری اطمینان حاصل شود، به این ترتیب، در مجموع ۲۰ مصاحبه انجام شد که اطلاعات مربوط به مشخصات مصاحبه شوندگان در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول (۱): مشخصات افراد مصاحبه شونده

شماره مصاحبه شونده	تحصیلات	رشته تحصیلی	سمت	سابقه کار (سال)
۱	دکتری	مدیریت مالی	هیئت علمی	۱۱
۲	دکتری	اقتصاد پولی-مالی	هیئت علمی	۲۰
۳	دکتری	مدیریت مالی	هیئت علمی	۱۴
۴	دکتری	مدیریت مالی	مدیر	۱۴
۵	دکتری	اقتصاد	مدیر	۱۳
۶	دکتری	حسابداری	مدیر	۱۷
۷	کارشناسی ارشد	مدیریت مالی	معاون	۲۷
۸	کارشناسی ارشد	مدیریت مالی	معاون	۱۲

۹	کارشناسی ارشد	مدیریت مالی	کارشناس مسئول	۱۲
۱۰	دکتری	مدیریت مالی	هیئت علمی	۱۹
۱۱	دکتری	مدیریت مالی	مشاور	۲۹
۱۲	دکتری	اقتصاد	هیئت علمی	۱۹
۱۳	دکتری	حسابداری	هیئت علمی	۲۳
۱۴	دکتری	مدیریت مالی	مدیر	۱۸
۱۵	دکتری	مدیریت مالی	مدیر	۲۵
۱۶	کارشناسی ارشد	حسابداری	معاون	۱۶
۱۷	دکتری	حسابداری	هیئت علمی	۳۰
۱۸	دکتری	اقتصاد	هیئت علمی	۱۶
۱۹	کارشناسی ارشد	اقتصاد	معاون	۱۲
۲۰	دکتری	مدیریت مالی	هیئت علمی	۲۴

ماخذ: یافته‌های تحقیق

۳-۲- ابزار گردآوری داده‌ها

در این پژوهش گردآوری اطلاعات به روش مصاحبه با رویکرد هدایت کلیات^{۳۵} و به صورت نیمه ساختاریافته^{۳۶} انجام شده است؛ تمام مشارکت‌کنندگان از قبل و به وسیله پست الکترونیکی در جریان هدف و سؤالات مصاحبه قرار گرفته و پس از پیگیری تلفنی و اعلام موافقت افراد و تعیین مکان و زمان، مصاحبه برگزار شد.

۳-۲-۱- اعتبار سنجی

با اینکه برخی از پژوهشگران کیفی، بحث در مورد اعتبار و روایی داده‌ها و نتایج پژوهش را به طور سنتی مربوط به پژوهش‌های کمی می‌دانند (Christensen & Johnson, 2008). اما واقعیت این است که در پژوهش کیفی نیز صحت و اعتبار داده‌های گردآوری شده و یافته‌های پژوهش، بخشی بسیار با اهمیت از فرایند پژوهش است (Clark & Creswell, 2007, P112). روش‌های مختلفی برای اعتبار سنجی در گراند تئوری وجود دارد که در پژوهش حاضر از روش بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان^{۳۷} و مرور توسط خبرگان غیر شرکت‌کننده^{۳۸} استفاده شد و پس از دریافت نظرات اصلاحی ویرایش لازم انجام و الگوی نهایی ارائه شد.

35 The General Interview Guide Approach

36 Semi Structured Interview

37 Member Checking

38 External Audit

۳-۲-۱- بررسی توسط مشارکت کنندگان (مصاحبه شوندگان)

برای حصول اطمینان از روایی مرحله کیفی پژوهش، یعنی دقیق بودن یافته‌های بدست آمده از روش بررسی توسط مصاحبه شوندگان استفاده شد. به عبارت دیگر، پژوهشگر از برخی از مصاحبه شوندگان خواست تا فرایند تحلیل یا مقوله‌های بدست آمده را بازبینی کرده و نظر خود را در ارتباط با آنها ابراز کنند.

۳-۲-۲- بازبینی توسط سایر متخصصان

در این روش از دیگران خواسته می‌شود تا به بررسی داده‌ها بپردازند. به همین منظور در این پژوهش، ضمن کسب نظرات تخصصی تیم راهنما و مشاور، تحلیل داده‌ها و نتایج آن در اختیار چند نفر از متخصصان قرار گرفته و مواردی جهت اصلاح یا تغییر نهایی بیان شده است.

۳-۲-۳- پایایی در مرحله کیفی

برای سنجش پایایی پژوهش حاضر از روش پایایی بازآزمون استفاده شده است. این روش به میزان سازگاری طبقه بندی داده‌ها در طول زمان در فاصله زمانی بین پنج تا سی روز اشاره دارد. این شاخص را می‌توان زمانی محاسبه کرد که یک کدگذار یک متن را در دو زمان متفاوت، کدگذاری کرده باشد. روش محاسبه پایایی بازآزمون یا شاخص ثبات به این صورت است که ابتدا تعداد توافقات را دو برابر نموده و حاصل را بر تعداد کل کدها تقسیم می‌نمایند، اگر مقدار به دست آمده عددی بالای ۶۰ درصد باشد می‌توان ادعا نمود که میزان پایایی تحلیل مناسب است در نتیجه قابلیت اعتماد کدگذاری مورد تأیید می‌باشد (خواستار، ۱۳۸۸). در این پژوهش، تعداد چهار مصاحبه به صورت تصادفی انتخاب گردید و هر کدام از آنها دو بار در یک فاصله زمانی ۳۰ روزه کدگذاری شدند. سپس کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی، برای هر کدام از مصاحبه‌ها با یکدیگر مقایسه و از طریق میزان توافقات و عدم توافقات موجود، برای هر کدام از مصاحبه‌ها شاخص ثبات محاسبه شد. در هر مصاحبه، کدهایی که در دو فاصله زمانی با هم مشابه هستند، با عنوان توافق و کدهای غیر مشابه با عنوان عدم توافق مشخص می‌شوند. جدول (۳) نتیجه میزان پایایی باز آزمون را نشان داده است.

جدول (۳): نتایج بررسی پایایی بازآزمون

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	پایایی بازآزمون
۱	چهارم	۵۲	۲۲	۱۲	۸۵٪
۲	نهم	۷۷	۲۹	۱۵	۷۵٪
۳	شانزدهم	۴۴	۱۵	۴	۶۸٪
۴	هیجدهم	۶۴	۲۸	۱۸	۸۸٪
	جمع	۲۳۷	۹۴	۴۹	۷۹٪

همان‌طور که در جدول نشان داده شده است مجموع کدها در فاصله زمانی ۳۰ روزه برابر ۲۳۷، تعداد توافقات برابر ۷۳ و تعداد عدم توافقات برابر ۳۱ می‌باشد. پایداری بازآزمون مصاحبه‌های انجام شده در پژوهش حاضر ۷۹ درصد است و چون این مقدار بالای ۶۰ درصد است در نتیجه قابلیت اعتماد کدگذاری مورد تأیید است.

۵- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در پژوهش حاضر داده‌های بدست آمده از متن مصاحبه‌ها، پس از پیاده‌سازی، با استفاده از روش تحلیل محتوا^{۳۹} به صورت سطر به سطر مورد بررسی و مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی و سپس بر اساس مشابهت، ارتباط مفهومی و خصوصیات مشترک بین کدهای باز، مفاهیم و مقولات مشخص شدند. در جدول (۳) کدگذاری باز و محوری ارائه شده است.

جدول (۳): کدگذاری باز و محوری اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها

طبقه در پارادایم	مقولات	مفاهیم (کدگذاری باز)
مقوله محوری	سواد مالی	۱ برخورداری از معلومات مالی
		۲ برخورداری از دانش مالی
		۳ برخورداری از مهارت و تجربه مالی
		۴ استفاده عملی از دانش مالی
		۵ بهره‌گیری از معلومات و اطلاعات در تصمیم‌گیری مالی
		۶ مدیریت منابع مالی
		۷ برخورداری از فهم مالی
		۸ آشنایی با ابزارهای مالی
		۹ مدیریت پول
		۱۰ فهم و استفاده از مفاهیم مالی و اقتصادی
		۱۱ فهم استفاده از ابزارهای مالی
		۱۲ دانشی از مفاهیم مالی پایه همچون نرخ بهره، ارزش زمانی، نرخ بازدهی، قیمت ثابت و جاری و...
		۱۳ درک ارزشگذاری و قیمتگذاری ابزارهای مالی
		۱۴ توانمندی بودجه‌ریزی، سرمایه‌گذاری، وام‌گیری و پس انداز
شرایط علی	اشتغال و فضای کاری	۱۵ فضای مساعد حاکم بر ادارات و محیط کاری در ارتباط بازار سرمایه
		۱۶ ارتباط شغل با بازارهای مالی

طبقه در پارادایم	مقولات	مفاهیم (کدگذاری باز)
شرایط علی	تحصیلات و تخصص	۱۷ سطح سواد
		۱۸ رشته تحصیلی مرتبط با حوزه مالی
		۱۹ دانش تخصصی فرد در حوزه مالی
شرایط علی	دسترسی به منابع مالی	۲۰ داشتن درآمد مناسب
		۲۱ برخورداری از ثروت
		۲۲ داشتن پس انداز
		۲۳ دسترسی به منابع استقراضی
		۲۴ دسترسی به سایر منابع
زیر مقوله محوری (سنجش سواد مالی)	نگرش	۲۵ اعتقادات مذهبی و شرعی در ارتباط با بازارها و ابزارهای مالی
		۲۶ تمایل به استفاده از مشاوران سرمایه گذاران
		۲۷ عدم اتکا صرف به نظر دیگران و بررسی شخصی عوامل دخیل در سودآوری
		۲۸ میزان ریسک پذیری و ریسک گریزی فرد
زیر مقوله محوری (سنجش سواد مالی)	دانش و فهم مالی	۲۹ درک ریسک ابزارهای مالی (سهام عادی، صندوق ها، اوراق و غیره)
		۳۰ تفاوت سرمایه گذاری با قرض دادن
		۳۱ نحوه کاهش ریسک سبد سرمایه گذاری (همبستگی بازدهی دارایی سبد)
		۳۲ درک تفاوت ابزارهای تامین مالی درون شرکتی و بیرون شرکتی (انتشار سهام، بدهی، اوراق و...)
		۳۳ نقش سود تقسیمی در تعیین قیمت سهام
		۳۴ آشنایی با انواع صندوق های سرمایه گذاری
		۳۵ درک تفاوت اوراق بهادار با انواع پرداخت های دوره ای
		۳۶ درک مفهوم ارزش زمانی پول
		۳۷ تفاوت اوراق بهادار تضمین شده و تضمین نشده
		۳۸ توانایی ارزیابی تأثیر متغیرهای کلیدی اقتصاد کلان مانند ارز، تورم، تعرفه های تجاری و... بر بازدهی ابزارهای سرمایه گذاری
		۳۹ اطلاع از اولویت تسویه ابزارهای مالی منتشره (اوراق اجاره، مشارکت، سهام و... در صورت ورشکستگی شرکت ها
زیر مقوله محوری (سنجش سواد مالی)	مهارت	۴۰ تجربه سرمایه گذاری (بازار مسکن، ارز، طلا، سپرده گذاری، سهام، صکوک، اوراق مشارکت، صندوقها و...)

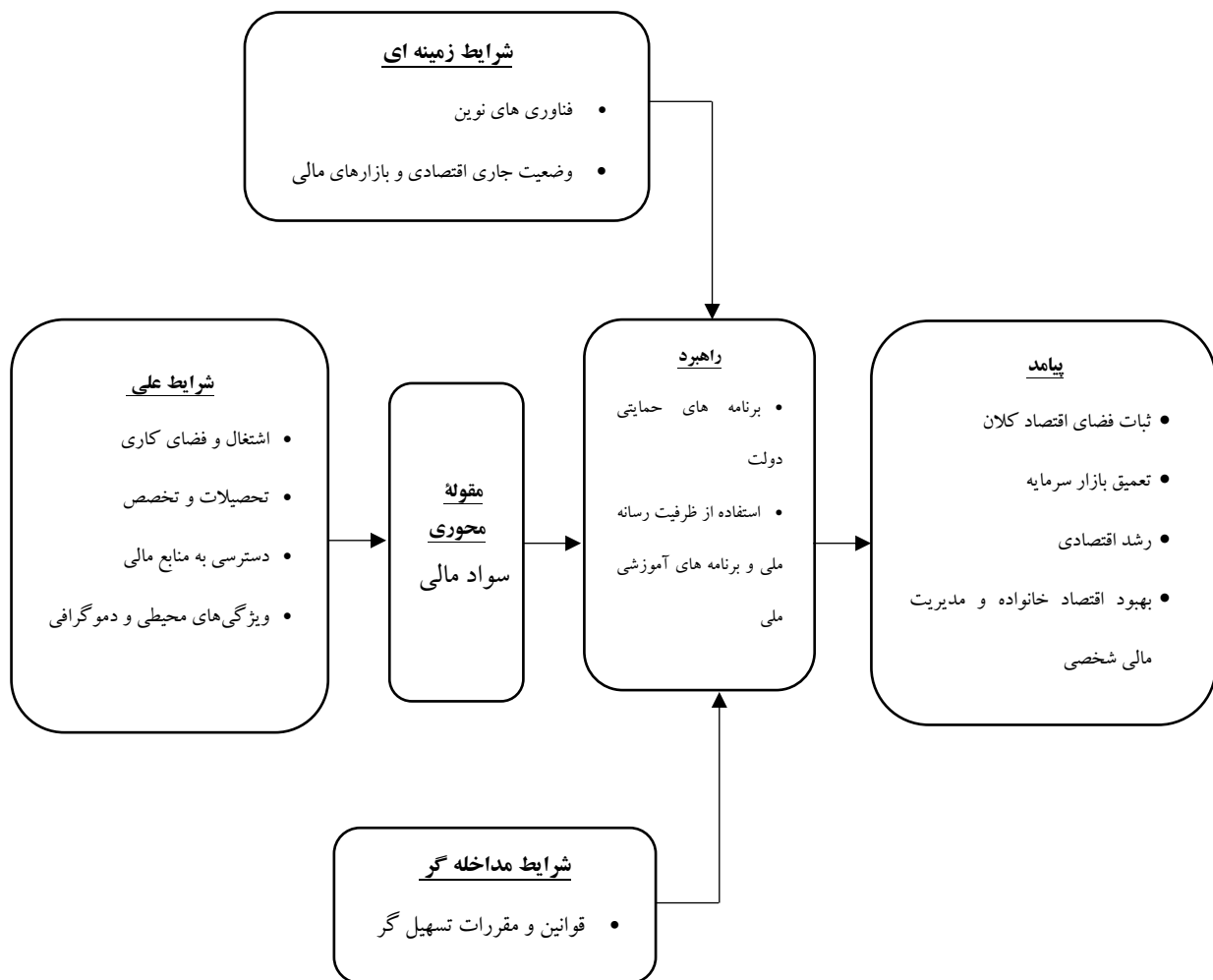
طبقه در پارادایم	مقولات	مفاهیم (کدگذاری باز)
		۴۱ تفاوت‌های صندوق‌های قابل معامله در بورس (ETF) و صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک
		۴۲ نحوه پوشش ریسک سرمایه‌گذاری در ابزارهای سرمایه‌گذاری
		۴۳ مهارت افزایش سود سرمایه‌گذاری و استراتژی‌های کاهش ریسک سرمایه‌گذاری
		۴۴ تشخیص حداقل سرمایه مورد نیاز برای ورود به بازارهای مالی موازی و خرید ابزارهای سرمایه‌گذاری
راهبردی	برنامه‌های حمایتی دولت	۴۵ تبلیغ در رسانه‌های ملی
		۴۶ ترغیب مردم از طریق تربیون‌های رسمی
		۴۷ واگذاری شرکت‌ها و دارایی‌های دولتی از طریق بازار سرمایه
		۴۸ اجرای سیاست‌های حمایتی دولت (سهام عدالت و...) از طریق بازار سرمایه
زیر مقوله محوری (سنجش سواد مالی)	آموزش، اطلاعات و اطمینان	۴۹ آگاهی از عوامل مربوط به بسته شدن نمادها در بازار سهام
		۵۰ اطلاع از مقوله تضاد منافع مدیران
		۵۱ شفاف‌سازی هزینه‌های ارائه خدمات مالی از سوی نهادهای ارائه‌کننده خدمات مالی
		۵۲ افشای تضاد منافع مدیران شرکت و سهامداران
		۵۳ افشای اقدامات غیرقانونی شرکت و دست‌کاری در قیمت اوراق بهادار
		۵۴ ارائه صورت‌های مالی دوره‌ای و سالانه به سهامداران
		۵۵ افشای اطلاعات شرکت‌هایی که در معرض ورشکستگی قرار دارند
		۵۶ آشنایی با منابع آموزشی مرتبط با حوزه‌های مالی
		۵۷ عوامل تعیین‌کننده تصمیم‌گیری در ارتباط با سرمایه‌گذاری (اخبار، دوستان/آشنایان، روند قیمتی ابزار مالی، صورت‌ها و اسناد مالی مرتبط با ابزار، وجهه ابزار در بازار مالی)
		۵۸ آشنایی با نهادهای بازارهای مالی مانند نهاد متضمن تسویه معاملات، کارگزاری‌ها، بیمه‌ها، تامین سرمایه‌ها، صندوق‌ها و...
		۵۹ شرکت در دوره‌های آموزشی

طبقه در پارادایم	مقولات	مفاهیم (کدگذاری باز)
		نحوه آگاهی نسبت به بازارهای مالی و دسترسی به ابزارهای آموزشی (روزنامه‌ها و جراید، فیلم، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، کلاس و...) ۶۰
		سن ۶۱
		جنسیت ۶۲
		تاهل و مجرد ۶۳
		محل زندگی ۶۴
شرایط علی	ویژگی‌های محیطی و دموگرافی	عوامل محیطی (ارتباط با افراد فعال در بازارهای مالی، حاکم شدن فضا و روحیه سرمایه گذاری در محیط‌های خانوادگی، فامیلی، دوستانه و...) ۶۵
		برخورداری از روحیه سرمایه گذاری در بازارهای مالی و حقیقی و علاقه مندی به آن ۶۶
		آموزش از طریق تلویزیون ۶۷
		پخش تبلیغات بازارهای مالی همچون بازارهای بورس، فرابورس، کالا و... در تلویزیون ۶۸
راهبردی	استفاده از ظرفیت رسانه ملی و برنامه‌های آموزش ملی	تبلیغ تامین مالی از طریق اوراق بهادار اسلامی در تلویزیون ۶۹
		آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها از طریق برگزاری کارگاه‌ها، سمینارها و... ۷۰
		گنجاندن واحدهای درسی در دوره‌های مختلف درسی در ارتباط با سواد مالی ۷۱
		وجود نرم افزارهای مختلف تحت وب و موبایل جهت تسهیل معاملات در بازارهای مالی و آموزش‌های مربوطه ۷۲
		آموزش عمومی در ارتباط با بکارگیری نرم افزارها و برنامه‌های معاملات ابزارهای مالی ۷۳
		فراهم کردن دسترسی عموم به اینترنت تلفن همراه و ثابت ۷۴
		اطلاع رسانی و آگاهی بخشی در ارتباط با وضعیت بازارهای مالی از طریق ابزارهای ارتباطی ۷۵
		بهبود عملکرد سامانه‌های معاملاتی بازار سرمایه ۷۶
		امکان احراز هویت غیرحضور از طریق نرم افزارهای تحت موبایل و وب ۷۷
عوامل زمینه ای	فناوری‌های نوین	رشد فزاینده ی هزینه‌ها و مخارج خانوار در اقتصاد ایران ۷۸

طبقه در پارادایم	مقولات	مفاهیم (کدگذاری باز)
	وضعیت جاری اقتصادی و بازارهای مالی	۷۹ افزایش نرخ ارز و طلا
		۸۰ افزایش قیمت مسکن و اجاره بها
		۸۱ بازدهی مناسب بازار سرمایه در مقایسه با سایر بازارها
شرایط مداخله گر	قوانین و مقررات تسهیل گر	۸۲ تصویب این نامه‌ها و تسهیل کننده
		۸۳ تصویب استفاده از ظرفیت مشاوره‌های اجتماعی برای کمک و حمایت از تازه واردان به بازارهای مالی بویژه سرمایه
		۸۴ ممانعت از مقررات گذاری‌های متعدد و روزانه
		۸۵ تصویب ابزارهای مالی جدید و مقررات گذاری سریع در ارتباط با این ابزارها
پیامد	ثبات فضای اقتصاد کلان	۸۶ ثبات در بازار پولی و ممانعت از افزایش نرخ سود بانکی
		۸۷ ثبات در بازار ارز و ساماندهی این بازار
		۸۸ ثبات در بازار مسکن و هزینه بر کردن معاملات سفته بازانه در این بازار
		۸۹ کاهش نااطمینانی تورمی و ایجاد ثبات مالی در اقتصاد
پیامد	تعمیق بازار سرمایه	۹۰ کاهش تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران
		۹۱ افزایش استقبال از بازار سرمایه
		۹۲ توسعه فرهنگ سرمایه گذاری در بازار سرمایه
		۹۳ تعمیق و توسعه مالی بویژه بازار سرمایه
پیامد	رشد اقتصادی	۹۴ هدایت نقدینگی به بخش حقیقی اقتصاد
		۹۵ ثبات در بازارهای موازی (ارز، طلا، مسکن و ..)
		۹۶ رشد بخش حقیقی
پیامد	بهبود اقتصاد خانواده و مدیریت مالی شخصی	۹۷ برنامه ریزی بازنشستگی موثر
		۹۸ دستیابی به امنیت درآمدی
		۹۹ حفظ ارزش دارایی
		۱۰۰ افزایش درآمد و ثروت آفرینی
زیر مقوله محوری (سنجش سواد مالی)	اطلاعات عمومی فردی	۱۰۱ جنسیت
		۱۰۲ سن
		۱۰۳ وضعیت تاهل

طبقه در پارادایم	مقولات	مفاهیم (کدگذاری باز)
		۱۰۴ سطح تحصیلات
		۱۰۵ رشته تحصیلی مرتبط با حوزه مالی
		۱۰۶ اشتغال در حوزه‌های مالی
		۱۰۷
		۱۰۸ سود مورد انتظار بلند مدت و کوتاه مدت سرمایه‌گذاری
		۱۰۹ سابقه حضور در بازارهای مالی ساختار یافته مثل بازار سرمایه

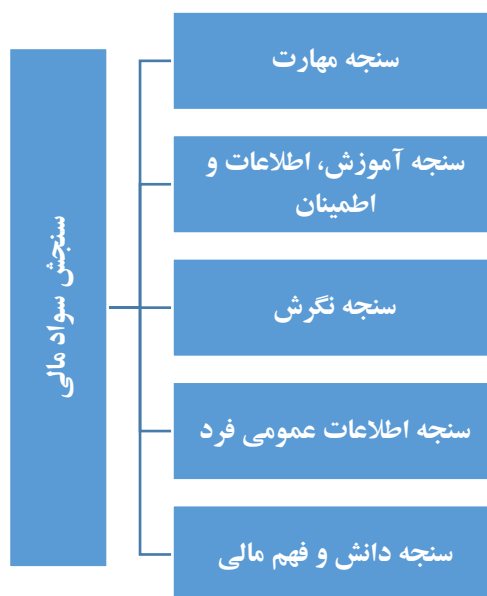
نتایج کدگذاری باز و محوری، منتج به کدگذاری انتخابی بیان می‌دارد که سواد مالی تابعی از شرایط علی (مسائل مربوط به اشتغال و فضای کاری، مسائل مربوط به تحصیلات و تخصص، دسترسی به منابع مالی، ویژگی‌های محیطی و دموگرافی)، شرایط زمینه‌ای (فناوری‌های نوین، وضعیت جاری اقتصادی و بازارهای مالی) و شرایط مداخله‌گر (قوانین و مقررات تسهیل‌گر) است. این عوامل، شرایط را برای اعمال کنش‌ها و تعاملات (برنامه‌های حمایتی دولت، استفاده از ظرفیت رسانه ملی، برنامه آموزش ملی) مهیا می‌کند که پیامدهای (ثبات فضای اقتصاد کلان، تعمیق بازار سرمایه، رشد اقتصادی، بهبود اقتصاد خانواده و مدیریت مالی شخصی) را دنبال دارد. شکل (۲) حاصل تجزیه و تحلیل مجدد داده‌های پژوهش بر اساس مدل پارادایمی است و نتایج کدگذاری انتخابی در این پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل (۲): مدل پارادایمی سواد مالی حاصل از یافته های پژوهش

سنجش و اندازه گیری سواد مالی

یکی از مسائلی که در مصاحبه های مربوط به روش تحقیق کیفی از خبرگان مطرح می شد، اندازه گیری و سنجش سواد مالی سرمایه گذاران خرد بازار سرمایه با هدف ارائه مدل بومی جهت سنجش سواد مالی سرمایه گذاران خرد بازار سرمایه بود. بر اساس تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از داده های کیفی، الگوی بومی زیر جهت سنجش سواد مالی سرمایه گذاران خرد ارائه می شود:

شکل (۳): مدل مفهومی سنجش سواد مالی سرمایه گذاران خرد بازار سرمایه

بر اساس الگوی مفهومی فوق، جهت سنجش سواد مالی باید چهار گروه سنجه اندازه گیری شود، برای هر سنجه نیز، عوامل و ابعاد مختلفی وجود دارد که این عوامل و ابعاد باید سنجش شوند. این عوامل بر مبنای مصاحبه ها با متخصصین و همچنین مطالعات نظری و تجربی مرتبط با سنجش سواد مالی استخراج شدند و سپس گویه های مربوطه در اختیار متخصصین و خبرگان قرار گرفت که روایی پرسش های مرتبط را بررسی و اصلاحات مربوطه اعمال شده است. پایایی این سنجه نیز در این قسمت از تحلیل عاملی جهت دستیابی به شاخص سواد مالی استفاده شده است. بر اساس تحلیل عاملی جدول (۴) سواد مالی سنجش و اندازه گیری می شود.

جدول (۴): بارهای عاملی گویه‌های سنجش سواد مالی

ردیف	گویه اصلی	گویه فرعی	بار عاملی جزئی	بار عاملی
۱	مهارت	تجربه سرمایه‌گذاری (بازار مسکن، ارز، طلا، سپرده‌گذاری، سهام، صکوک، اوراق مشارکت، صندوقها و...)	۰.۶۳۹-	۰.۲۱۱
۲		تفاوت‌های صندوق‌های قابل معامله در بورس (ETF) و صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک	۰.۲۶۴	
۳		نحوه پوشش ریسک سرمایه‌گذاری در ابزارهای سرمایه‌گذاری	۰.۲۴۷	
۴		مهارت افزایش سود سرمایه‌گذاری و استراتژی‌های کاهش ریسک سرمایه‌گذاری	۰.۶۵۹	
۵		تشخیص حداقل سرمایه مورد نیاز برای ورود به بازارهای مالی موازی و خرید ابزارهای سرمایه‌گذاری	۰.۴۷۰	
۶	آموزش، اطلاعات و اطمینان	آگاهی از عوامل مربوط به بسته شدن نمادها در بازار سهام	۰.۲۸۳-	۰.۰۳۸
۷		اطلاع از مقوله تضاد منافع مدیران	۰.۳۹۲	
۸		شفاف‌سازی هزینه‌های ارائه خدمات مالی از سوی نهادهای ارائه‌کننده خدمات مالی	۰.۶۵۱-	
۹		افشای تضاد منافع مدیران شرکت و سهامداران	۰.۳۷۲	
۱۰		افشای اقدامات غیرقانونی شرکت و دست‌کاری در قیمت اوراق بهادار	۰.۲۰۲-	
۱۱		ارائه صورت‌های مالی دوره‌ای و سالانه به سهامداران	۰.۲۵۳-	
۱۲		افشای اطلاعات شرکت‌هایی که در معرض ورشکستگی قرار دارند	۰.۵۵۹-	
۱۳		آشنایی با منابع آموزشی مرتبط با حوزه‌های مالی	۰.۲۹۶	
۱۴		عوامل تعیین‌کننده تصمیم‌گیری در ارتباط با سرمایه‌گذاری (اخبار، دوستان/آشنایان، روند قیمتی ابزار مالی، صورت‌ها و اسناد مالی مرتبط با ابزار، وجهه ابزار در بازار مالی)	۰.۳۰۲	
۱۵		آشنایی با نهادهای بازارهای مالی مانند نهاد متضمن تسویه معاملات، کارگزاری‌ها، بیمه‌ها، تامین سرمایه‌ها، صندوق‌ها و...	۰.۲۵۳-	
۱۶		شرکت در دوره‌های آموزشی	۰.۲۴۴	
۱۷		نحوه آگاهی نسبت به بازارهای مالی و دسترسی به ابزارهای آموزشی (روزنامه‌ها و جراید، فیلم، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، کلاس و...)	۰.۶۱۵	
۱۸	نگرش	اعتقادات مذهبی و شرعی در ارتباط با بازارها و ابزارهای مالی	۰.۴۱۰	۰.۲۳۴

ردیف	گویه اصلی	گویه فرعی	بار عاملی جزئی	بار عاملی
۱۹		تمایل به استفاده از مشاوران سرمایه گذاران	۰.۲۳۰	
۲۰		عدم اتکا صرف به نظر دیگران و بررسی شخصی عوامل دخیل در سودآوری	۰.۶۸۸	
۲۱		میزان ریسک پذیری و ریسک گریزی فرد	-۰.۶۴۲	
۲۲	اطلاعات عمومی فردی	جنسیت	۰.۲۲۶	۰.۲۱
۲۳		سن	۰.۸۰۶	
۲۴		وضعیت تاهل	۰.۱۸۶	
۲۵		سطح تحصیلات	-۰.۱۶۲	
۲۶		رشته تحصیلی مرتبط با حوزه مالی	۰.۱۹۹	
۲۷		اشتغال در حوزه های مالی	۰.۲۳۱	
۲۸		درآمد ماهانه	۰.۲۵۹	
۲۹		سود مورد انتظار بلند مدت و کوتاه مدت سرمایه گذاری	۰.۲۶۷	
۳۰		سابقه حضور در بازارهای مالی ساختار یافته مثل بازار سرمایه	۰.۸۰۸	
۳۱	دانش و فهم مالی	درک ریسک ابزارهای مالی (سهام عادی، صندوق ها، اوراق و غیره)	۰.۲۲۲	۰.۲۷۶
۳۲		تفاوت سرمایه گذاری با قرض دادن	۰.۲۲۵	
۳۳		نحوه کاهش ریسک سبد سرمایه گذاری (همبستگی بازدهی دارایی سبد)	۰.۲۵۴	
۳۴		درک تفاوت ابزارهای تامین مالی درون شرکتی و بیرون شرکتی (انتشار سهام، بدهی، اوراق و...)	۰.۲۱۹	
۳۵		نقش سود تقسیمی در تعیین قیمت سهام	۰.۲۲۲	
۳۶		آشنایی با انواع صندوق های سرمایه گذاری	۰.۲۴۳	
۳۷		درک تفاوت اوراق بهادار با انواع پرداخت های دوره ای	۰.۲۴۴	
۳۸		درک مفهوم ارزش زمانی پول	۰.۲۰۸	
۳۹		تفاوت اوراق بهادار تضمین شده و تضمین نشده	۰.۲۱۹	
۴۰		توانایی ارزیابی تأثیر متغیرهای کلیدی اقتصاد کلان مانند ارز، تورم، تعرفه های تجاری و... بر بازدهی ابزارهای سرمایه گذاری	۰.۲۵۹	

ردیف	گویه اصلی	گویه فرعی	بار عاملی جزئی	بار عاملی
۴۱		اطلاع از اولویت تسویه ابزارهای مالی منتشره (اوراق اجاره، مشارکت، سهام و...) در صورت ورشکستگی شرکت ها	۰.۲۲۸	

ماخذ: یافته های تحقیق

۶- نتیجه گیری

امروزه رشد و توسعه اقتصادی بدون مشارکت افراد جامعه در فعالیتهای اقتصادی عملاً غیرممکن است. بازارهای مالی همچون بازار سرمایه و بازار پول و بانک مشارکت مالی افراد را فراهم می کنند. به این مفهوم که سرمایه گذاریهای افراد در بازارهای مالی، موجب انتقال سرمایه های اندک و ناچیز آنها به فعالیتهای مولد و تولیدی و مشارکت آنها در این امور می شود. در این بین، هر چقدر سطح دانش مالی یا سواد مالی افراد جامعه بیشتر باشد، منابع مالی به صورت اثربخش هدایت خواهند شد و هر افراد جامعه نیز از آن متفع خواهند شد.

با وجود مطالعات تجربی مختلف در جهان در ارتباط با سواد مالی و برنامه کشورها در این ارتباط، بررسی ها نشان می دهد بررسی جامع مقوله سواد مالی هم در عرصه پژوهش و هم عرصه اجرا و آموزش در ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به همین دلیل کشور نیازمند یک الگوی بومی در ارتباط با سنجش سواد مالی است. ضمن آنکه باید همه عوامل دخیل در زنجیره تولید سواد مالی و اثرات این سواد در سطوح و ابعاد مختلف اقتصادی و مالی باید بررسی شود. از این رو، هدف این پژوهش، تعیین عوامل اثر گذار بر میزان سواد مالی و سنجش آن و همچنین طراحی مدلی برای سنجش و ارزیابی سواد مالی سرمایه گذاران خرد بود.

در این پژوهش از روش کیفی برمبنای رویکرد گراند تئوری دنبال شد. بر اساس این روش، فرضیات مطالعه تنظیم شد و همچنین مدل بومی سنجش سواد مالی استخراج شد.

در روش تحقیقی پژوهش حاضر، جامعه آماری از دو گروه (۱) متخصصین و خبرگانی دانشگاهی و (۲) کارشناسان خبره و مدیرانی بازار سرمایه با حداقل ۱۰ سال سابقه حضور در بازار سرمایه استفاده شد. در مجموع جهت انباشت نظری پاسخ ها، ۲۰ مصاحبه انجام شد.

پس از اعتبار سنجی پاسخ های فوق با استفاده از رویکرد خبرگانی، پایایی پاسخ ها نیز تعداد چهار مصاحبه به صورت تصادفی انتخاب گردید و هر کدام از آنها دو بار در یک فاصله زمانی ۳۰ روزه کدگذاری شدند. مقایسه تغییرات کدها در ۳۰ روز نشان داد که پایایی بازآزمون مصاحبه های انجام شده در پژوهش حاضر ۷۹ درصد است و چون این مقدار بالای ۶۰ درصد است در نتیجه قابلیت اعتماد کدگذاری مورد تأیید است. کدگذاری باز و محوری اطلاعات ۲۰ مصاحبه صورت گرفته، منجر استخراج مقولات به شرح زیر شد:

مقوله محوری: سواد مالی (تعارف و مفاهیم)

زیر مقوله محوری (سنجش سواد مالی): ۱) نگرش؛ ۲) دانش و فهم مالی؛ ۳) مهارت؛ ۴) آموزش، اطلاعات و اطمینان؛ ۵) اطلاعات عمومی فردی

شرایط علی: ۱) مسائل مربوط به اشتغال و فضای کاری؛ ۲) مسائل مربوط به تحصیلات و تخصص؛ ۳) دسترسی به منابع مالی؛ ۴) ویژگی‌های محیطی و دموگرافی

عوامل زمینه‌ای: ۱) فناوری‌های نوین؛ ۲) وضعیت جاری اقتصادی و بازارهای مالی

شرایط مداخله‌گر: قوانین و مقررات تسهیل‌گر

راهبردی: ۱) برنامه‌های حمایتی دولت؛ ۲) استفاده از ظرفیت رسانه ملی و برنامه‌های آموزش ملی

پیامدها: ۱) ثبات فضای اقتصاد کلان؛ ۲) تعمیق بازار سرمایه؛ ۳) رشد اقتصادی؛ ۴) بهبود اقتصاد خانواده و مدیریت مالی شخصی

پس از نتایج فوق؛ الگوی سنجش سواد مالی بر اساس سنجه‌های ۱) نگرش؛ ۲) دانش و فهم مالی؛ ۳) مهارت؛ ۴) آموزش، اطلاعات و اطمینان؛ ۵) اطلاعات عمومی فردی تعیین شد. همچنین در ادامه رویکرد گراندد تئوری، کدگذاری انتخابی صورت گرفت که منجر به تدوین مدل پارادایمی سواد مالی (شکل ۲) و شناخت عوامل مؤثر بر سواد مالی سرمایه‌گذاران خرد بازار سرمایه ایران مشخص گردید.

منابع و مآخذ

۱. باهنر؛ زهرا، «سنجش سواد مالی دانشجویان و ارتباط آن با رفاه ذهنی و مالی آنها»، ۱۳۹۶، پایانامه کارشناسی ارشد.
۲. بینشیان، زهرا؛ دهدار، فرهاد؛ ارائه مدل رابطه هوش مالی با رایشهای رفتاری اثر آنها در تصمیمات سرمایه‌گذاری بر اساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، فصلنامه دانش سرمایه‌گذاری، ۱۳۹۷، بهار، شماره ۲۵، صص ۲۰۳-۲۲۱.
۳. پیغامی، عادل؛ مرادی باصیری، امین؛ کتاب «سواد مالی: الگویی برای مالی شخصی و خانوادگی»، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۵، آذر ماه، صص ۲۹۶.
۴. جان‌افزایی، نصراله؛ سجادی، ابراهیم، بررسی روابط سواد مالی، احساسات سرمایه‌گذاران، ادراک ریسک و تمایل به سرمایه‌گذاری؛ تبیین الگوی بهینه (شواهدی از سرمایه‌گذاران فردی و نهادی در بورس اوراق بهادار تهران)، ۱۳۹۶، پایانامه کارشناسی ارشد.
۵. جلیلووند، ابوالحسن؛ رستمی نوروزآباد، مجتبی؛ تعاملات سواد مالی، احساسات سرمایه‌گذاران، ادراک ریسک و تمایل به سرمایه‌گذاری: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه دانش سرمایه‌گذاری، ۱۳۹۷، پاییز، شماره ۲۷، صص ۱۴۱-۱۶۹.
۶. حسن‌زاده، آتنا؛ دهقان، عبدالمجید؛ علیخانی، محسن؛ تأثیر سواد مالی و درک ریسک بر انتخاب سرمایه‌گذاری در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، ۱۳۹۸، زمستان، صص ۹۰-۱۰۸.
۷. دیانی دیلمی، زهرا؛ حنیفه‌زاده، محمد؛ بررسی سطح سواد مالی خانواده‌های تهرانی و عوامل مرتبط با آن، فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، ۱۳۹۴، تابستان، شماره ۲۶، صص ۱۱۵-۱۳۹.
۸. رحمانی نوروزآباد، سامان؛ محمدی، اسفندیار؛ پیامدهای سواد مالی بر تصمیمات سرمایه‌گذاران و عملکرد سرمایه‌گذاری، فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، ۱۳۹۸، بهار، شماره ۴۱، صص ۱۱۳-۱۲۳.
۹. شیرازیان، زهرا؛ بررسی نقش سواد مالی و مدیریت پول بر مدیریت مالی شخصی سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، ۱۳۹۷، تابستان، شماره ۳۸، صص ۱۴۵-۱۶۳.
۱۰. قالمق، کریم؛ یعقوب‌نژاد، احمد؛ فلاح شمس، میر فیض، تأثیر سواد مالی بر میزان شخصیت ماکیاویستی سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، ۱۳۹۸، تابستان، شماره ۳۰، صص ۲۲۹-۲۴۹.
۱۱. قالمق، کریم؛ یعقوب‌نژاد، احمد؛ فلاح شمس، میر فیض، تأثیر سواد مالی بر تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران، چشم‌انداز مدیریت مالی، ۱۳۹۵، زمستان، شماره ۱۶، صص ۷۵-۹۴.
۱۲. محمدی پور، رحمت‌اله؛ رحمانی، سامان؛ ارزیابی عوامل رفتاری مؤثر بر تصمیمات سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار، ۱۳۹۶، بهار، شماره ۱۴، صص ۸۳-۹۴.

۱۳. میرزایی، مریم؛ شیرازیان، زهرا؛ بررسی نقش شمولیت مالی و سواد مالی بر ارزش درک شده از سرمایه گذاری از دیدگاه سرمایه گذاران بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، ۱۳۹۸، بهار، شماره ۴۱، ص ص ۱۲۵-۱۴۲.
۱۴. مرادی، جواد؛ ایزدی، منصوره؛ بررسی تأثیر سواد مالی سرمایه گذاران بر تصمیم سرمایه گذاری در اوراق بهادار، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه گذاری، ۱۳۹۴، بهار، شماره ۱۳، ص ص ۱۲۷-۱۴۹.
۱۵. یعقوب نژاد، احمد؛ نیکومرام، هاشم؛ معین الدین، محمود؛ ارائه الگویی جهت سنجش سواد مالی دانشجویان ایرانی با استفاده از روش دلفی فازی، فصلنامه مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، ۱۳۹۰، پاییز، ص ص ۱-۲۳.
۱۶. یوسفی، زهرا؛ طیبی زاده، عالیه؛ «اندازه گیری سواد مالی سرمایه گذاران حقیقی بورس اوراق بهادار ایران و ارتباط سواد مالی با تنوع پرتفوی». ۱۳۹۶. کنفرانس ملی تحقیقات علمی جهان در مدیریت، حسابداری، حقوق و علوم اجتماعی.
17. Agarwal, N. Raman, T. V. Sharma, A. Jain. V. (2010). Behavioral biases affecting investors attitude the social sciences. Il(14): 3643-3647 .
18. Agarwalla, S. K. , Barua, S. K. , Jacob, J. and Varma, J. R. (2013), "Financial Literacy Among Working Young in Urban India", Working Paper No. 2013-10-02, Indian Institute of Management Ahmedabad .
19. Agnew, J. R. , Bateman, H. and Thorp, S. (2013), "Financial Literacy and Retirement Planning in Australia", Numeracy, Vol. 6 No. 2, Article 7 .
20. Akaike, H. (1973), "Information theory and an extension of the maximum likelihood principle", in Petrov, B. N. and Csaki, F. (Eds), Proceedings of the 2nd International Symposium on Information Theory, Budapest: Akademiai Kiado, pp. 267-281. Allen, M. W. , Edwards, R. , Hayhoe, C. R. and Leach, L. (2007), "Imagined interaction, attitudes towards money and credit, and family coalitions", Journal of Family and Economic Issues, Vol. 28 No. 1, pp. 3-22 .
21. Anderloni, L. and Vandone, D. (2010), "Risk of Overindebtedness and behavioral factors", Working Paper No. 25, Social Science Research Network, Santa Monica, CA .
22. Ansong, A. (2011), "Level of knowledge in personal finance by university freshmen business students", African Journal of Business Management, Vol. 5 No. 22, pp. 8933-8940 .
24. Atkinson, A. and Messy, F. (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", Working Paper No. 15, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, OECD Publishing: Paris .
25. Atkinson, A. messy, F. (2012). Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study, [online], OECD Working Papers on Finance Insurance and Private Pensions. Available at: <http://www.oecdilibrary.org/finance-and-investment/mesura-financial-literacy-Slesfs90f4en> .
26. Atlas of Human Being Development in Brazil (2013), "Evolution of human development in the brazilian municipalities", available at: http://www.atlasbrasil.org.br/2013/en/destaques/faixas_idhm (accessed 15 November 2013 .)

27. Ateş, S. Coşkunb, A. Sabin, A. (2016). Impact of Financial Literacy on the Behavioral Biases of Individual Stock Investors: Evidence from Bursa Istanbul. *Business and Economics Research Journal*, 7(3): 1-19 .
28. Azadi, R, zanjirchi, M. Farsbidpoor, A. (2012). Financial literacy and the factors affecting it and its effect on Retirement Planning, first regional confrance on novin research on accounting and management .
29. Beckmann, E. (2013), "Financial Literacy and Household Savings in Romania", *Numeracy*, Vol. 6 No. 2, Article 9
30. Behrman, Jere R. Mitchell, Olivia S. Soo, Cindy. Bravo, David.(2010). FINANCIAL LITERACY, SCHOOLING, AND WEALTH ACCUMULATION. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. 1050 Massachusetts Avenue.Cambridge, MA 02138. October 2010.
31. Blalock, L. L. , Tiller, V. R. and Monroe, P. A. (2004), "They get you out of courage: Persistent deep poverty among former welfare-reliant women", *Family Relations*, Vol. 53 No. 2, pp. 127-137 .
32. Brown, M. and Graf, R. (2013), "Financial Literacy and Retirement Planning in Switzerland", *Numeracy*, Vol. 6 No. 2, Article 6 .
33. Bhamra H. S. Uppal R. (2016). Do Individual Behavioral Biases Affect Financial Markets and the Macro e conomy? Available [http://www.sbs.ox.ac.uk/sites/default/files FAME Group](http://www.sbs.ox.ac.uk/sites/default/files/FAME%20Group) .
34. Chen, H. and Volpe, R. P. (1998), "An analysis of personal financial literacy among college students", *Financial Services Review*, Vol. 7 No. 2, pp. 107-128 .
35. Cheung, G. W. and Lau, R. S. (2008), "Testing mediation and suppression effects of latent variables: Bootstrapping with structural equation models", *Organizational Research Methods*, Vol. 11 No. 2, pp. 296-325 .
36. Churchill, G. A. Jr. (1979), "A Paradigm for Developing Better Measures of Marketing Constructs", *Journal of Marketing Research*, Vol. 16 No. 1, pp. 64-73 .
37. Cleek, M. G. and Pearson, T. A. (1985), "Perceived causes of divorce: An analysis of interrelationships", *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 47, pp. 179-183 .
38. Conger, R. D. , Conger, K. J. , Matthews, L. S. and Elder, G. H. (1999), "Pathways of economic influence on adolescent adjustment", *American Journal of Community Psychology*, Vol. 27 No. 4, pp. 519-541 .
39. Cree, Anthony, Kay, Andrew, Steward, June, World Literacy Foundation " THE ECONOMIC & SOCIAL COST OF ILLITERACY", April 2012 .
40. Criddle, E. (2006), "Financial literacy: Goals and values, not just numbers", *Alliance*, Vol. 34 No. 4 .
41. Danes, S. M. and Hira, T. K. (1987), "Money management knowledge of college students", *Journal of Student Financial Aid*, Vol. 17 No. 1, pp. 4-16 .
42. Delavande, A. , Rohwedder, S. and Willis, R. J. (2008), "Retirement Planning and the Role of Financial Literacy and Cognition", Working Paper 2008-190, Michigan Retirement Research Center .

43. DeLaune, L., Rakow, J. and Rakow, K.C., 2010, "Teaching financial literacy in a co-curricular service-learning model", *Journal of Accounting Education*, No. 28, Issue 2, pp. 103-113.
44. Disney, R. F. and Gathergood, J. (2011), "Financial literacy and indebtedness: new evidence for UK consumers", *EconPapers, Discussion Papers*, University of Nottingham, Centre for Finance, Credit and Macroeconomics (CFCM).
45. Elder, G.H, Jr, Conger, R.D, Foster, E.M & Ardel, M(1992) "Families under economic pressure" *Journal of Family Issues*, vol 13(1), 5-37.
46. Fallabsbams, M. azizi, S. (2007). Examination the factors affecting on Will of personal shareholders in Tebran exchange market *Quarterly Journal of accounting and Auditing*. 42: 74-61 .
47. Fernandes, D. Lynch, J. G. (2013). The Effect of Financial Literacy and Financial Education on Downstream Financial Behaviors. available at: <http://Wty Defe. org Portals/0/What We Provide Primary Research/PDF/CU%20Final %20Report pdf> .
48. Fernandes, D. , Lynch, J. G. and Netemeyer, R. G. (2014), "Financial Literacy, Financial Education, and Downstream Financial Behaviors", *Management Science*, Vol. 60 No. 8, pp. 1861–1883 .
49. Fonseca, R. , Mullen, K. J. , Zamarro, G. and Zissimopoulos, J. (2012), "What Explains the Gender Gap in Financial Literacy? The Role of Household Decision Making", *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 46 No. 1, pp. 90-106 .
50. Fornero, E. and Monticone, C. (2011), "Financial literacy and pension plan participation in Italy", *Journal of Pension Economics and Finance*, Vol. 10 No. 4, pp. 547-564 .
51. Gathergood, J., 2012, "Self-control, financial literacy and consumer overindebtedness", *Journal of Economic Psychology*, No. 33, Issue 3, pp. 590-602
52. Gather good, J. Weber, J. (2015). Financial Literacy, Present Bias and Alternative Mortgage Products. Discussion Paper; Available at: <https://www.nottingham.ac.uk/cedex/documents/papers/cedex-discussion-paper2015-13.pdf> .
53. Garver, N. S. and Mentzer, J. T. (1999), "Logistics research methods: employing structural equation modeling to test for construct validity", *Journal of Business Logistics*, Vol. 20 No. 1, pp. 33-57 .
54. Grable, J. E. and Joo, S. (1998), 'Does financial education affect knowledge, attitudes, and behavior? An empirical analysis', *Personal Finances and Worker Productivity*, Vol. 2 No. 2, pp. 213-220 .
55. Harris, Laurence. Sholevar, Maryam.(2019) " Mind the Gap: A Discussion Paper on Financial Literacy and Financial Behaviour: Is There Any Gender Gap?",SSRN, <https://ssrn.com/abstract=3471257> Posted: 25 Oct 2019.
56. Hair, J. F. , Black, W. C. , Babin, B. J. and Anderson, R. E. (2009), *Multivariate Data Analysis*, 7 ed. , Pearson, New Jersey .
57. Hayat, A. Anwar M. (2016). Impact of Behavioral Biases on Investment Decision; Moderating Role of Financial Literacy" Working Paper, Department of Business Administration, International Islamic University Islamabad Pakistan

58. Hayhoe, C. R. , Leach, L. , Allen, M. W. and Edwards, R. (2005), "Credit cards held by college students", *Financial Counseling and Planning*, Vol. 16 No. 1, pp. 1-10 .
59. Hilgert, M. A. , Hogart, J. M. and Beverly, S. G. (2003), "Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior", *Federal Reserve Bulletin*, Vol. 89 No. 7, pp. 309-322 .
60. Hogarth, Jeanne M. (2002). " Financial Literacy and Family and Consumer Sciences" . *Journal of Family & Consumer Sciences*. Publisher: American Association of Family and Consumer Sciences.
61. Hooper, D. , Coughlan, J. and Mullen, M. R. (2008), "Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit", *The Electronic Journal of Business Research Methods*, Vol. 6 No. 1, pp. 53-60 .
62. Hung, A. A. , Parker, A. M. and Yoong, J. (2009), "Defining and measuring financial literacy", *Working Paper No. 708*, Social Science Research Network, Santa Monica, CA: RAND Corporation .
63. Huston, S. J. (2010), "Measuring financial literacy", *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44 No. 2, pp. 296-316 .
64. INFE. (2009). Financial education and the crisis: Policy paper and the guidance. (<http://www.oecd.org/finance/financial-education/50264221.pdf> .)
65. Johnson, A. C. (2001), *Evaluating a financial assessment tool: the financial checkup*. Dissertation of Utah University, United States .
66. Jumpstart coalition. (2009). *National Standard in K-12 Personal Financial Education*. (online), available at: <http://www.jumpstart.org/guide.html>
67. Kahanman, D. Tversky, A. (2012). *On The Psychology of Prediction*. *Psychological Review*. 80: 237-251 .
68. Karimi, K. rahnamaroodposhti, F. (2015). *Behavioral biasess and earning management*. Ph. D. thesis. Oloom tahghighat university. Tehran .
69. Karimbani, M. eslami, S. (2015). *Examination the factors affecting on Financial literacy and its relation with participation in Tehran exchange market*. Postgraduate Dissertation. Shahid beheshti university, Tehran.pp 115-139
70. Kempson, E. (2011), "A Framework for Developing International Financial Literacy Surveys", in *OECD, Improving Financial Education Efficiency: OECD-Bank of Italy Symposium on Financial Literacy*, OECD Publishing .
71. Kerkmann, B. C. , Lee, T. R. , Lown, J. M. and Allgood, S. M. (2000), "Financial management, financial problems and marital satisfaction among recently married university students", *Association for Financial Counseling and Planning Education*, Vol. 11 No. 2, pp. 55-64 .
72. Kline, R. B. (2011), *Principles and practice of structural equation modeling*, 3 ed. , The Guilford Press, New York .
73. Khademi, M. ghazizadeh, M. (2007). *Examination the factors affecting on decisionmaking of shareholders in tebran exchange market using Structural Equation Modeling*. *Shahed Research Journal* 14123 .(

74. Knoll, M. A. Z. and Houts, C. R. (2012), "The financial knowledge scale: an application of item response theory to the assessment of financial literacy", *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 46 No. 3, pp. 381-410 .
75. Klapper, L. Lusardi, A. Oudheusden, P. V. (2016). *Financial Literacy around the world*. World Bank Development Research Group. available at: <http://www.jumpstart.org/guidehtml..>
76. Lusardi, A. and Mitchell, O. S. (2010), "Financial literacy and planning: implications for retirement wellbeing", Working Paper No. 17078, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA .
77. Lusardi, A. and Mitchell, O. S. (2011), "Financial literacy and retirement planning in the United States", *Journal of Pension Economics and Finance*, Vol. 10 No. 4, pp. 509-525 .
78. Lusardi, A. and Mitchell, O. S. (2013), "The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence", Working Paper No. 18952, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA .
79. Lusardi, A. Mitchell O. S. and Curto V. (2014). *Financial Literacy among the Young*. *The Journal of Consumer Affairs*. 44(2): 358-380 .
80. Lyons, A. C. (2004), "A profile of financially at-risk college students", *Journal of Consumer Affairs*, Vol. 38 No. 1, pp. 56-80 .
81. McCormick, M. H. (2009), "The effectiveness of youth financial education: a review of the literature", *Journal of Financial Counseling and Planning*, Vol. 20 No. 1, pp. 70-83 .
82. Meier, S., Charles D. and Sprenger, C., 2012, "Discounting financial literacy: Time preferences and participation in financial education programs", *Journal of Economic Behavior and Organization*, In Press, Corrected Proof, Available online.
83. Mendes-Da-Silva, W. , Nakamura, W. T. and Moraes, D. C. (2012), "Credit card risk behavior on college campuses: evidence from Brazil", *BAR. Brazilian Administration Review*, Vol. 9 No. 3, pp. 351-373 .
84. Miller, W. R. and C' de Baca, J. (2001), *Quantum change: When epiphanies and sudden insights transform ordinary lives*. Guilford Press, New York .
85. Moore, D. (2003), *Survey of Financial Literacy in Washington State: Knowledge, Behavior, Attitudes, and Experiences*. Technical Report No. 03-39, Social and Economic Sciences Research Center, Washington State University .
86. Moeineddin, M. yaghoobnejad, A. (2012). *Assessing and modeling the financial literacy among the Iranian students*. Ph. D. thesis. Oloom tabghighat university. Tebran
87. Mullins, Laurie J. " Management and organisational behaviour". (2010). Harlow : Financial Times Prentice Hall, 2010.
88. Murphy, D. S. and Yetmar, S. (2010), "Personal financial planning attitudes: a preliminary study of graduate students", *Management Research Review*, Vol. 33 No. 8, pp. 811-817 .

89. Neidermeyer, A. A. and Neidermeyer, P. E. (2010), "The missing curriculum link: personal financial planning", *American Journal of Business Education*, Vol. 3 No. 4, pp. 79-82 .
90. Norvilitis, J. M. and Maclean, M. G. (2010), "The role of parents in college students' financial behaviors and attitudes", *Journal of Economic Psychology*, Vol. 31 No. 1, pp. 55-63 .
91. Norvilitis, J. M. and Mendes-Da-Silva, W. (2013), "Attitudes toward Credit and Finances among College Students in Brazil and the United States", *Journal of Business Theory and Practice*, Vol. 1 No. 1, pp. 132-151 .
92. Oggins, J. (2003), "Topics of marital disagreement among African-American and Euro-American newlyweds", *Psychological Reports*, Vol. 92 No. 2, pp. 419-425 .
93. Ohaness G. P. Kevin J. Stephen B. Robert K. (2015). Financial Literacy and Behavioral Bisses among Traditional Age College Students. *Financial Education*. 45: 163-181
94. Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD. (2011), *Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for conducting an Internationally Comparable Survey of Financial literacy* .
95. OECD Publishing: Paris .
96. Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD. (2012), *OECD/INFE High-Level Principles on National Strategies for Financial Education*, OECD Publishing: Paris .
97. Organisation for Economic Co-Operation and Development - OECD. (2013), *PISA 2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy*, OECD Publishing: Paris .
98. Raftery, A. E. (1993), "Bayesian model selection in structural equation models", in Bollen, K. A. and Long, J. S. (Eds.), *Testing structural equation models*, Newbury Park, CA: Sage Publications, 163–180 .
99. Remund, D. L. (2010), "Financial literacy explicated: the case for a clearer definition in an increasingly complex economy", *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44 No. 2, pp. 276- 295 .
100. Ritter, J. R. (2012). *Behavioral Finance*. *Pacific-Basin Finance Journal*. 11(2003): 429-437 .
101. VanRooij, M. C. J. , Lusardi, A. and Alessie, R. J. M. (2011), "Financial literacy and retirement planning in the Netherlands", *Journal of Economic Psychology*, Vol. 32 No. 4, pp. 593-608 .
102. VanRooij, M. and Lusardi, A., 2011-a, "Financial literacy and stock market participation", *Journal of Financial Economics*, No. 101, pp. 449–472.
103. Sanchse, K., Jungermann, H. and Belting, J., 2012, "Investment risk- The perspective of individual investors", *Journal of Economic Psychology*, No. 33, PP. 437-447.

104. Schmeiser, M. D. and Seligman, J. S. (2013), "Using the Right Yardstick: Assessing Financial Literacy Measures by Way of Financial Well-Being", *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 47 No. 2, pp. 243-262 .
105. Schwarz, G. (1978), "Estimating the dimension of a model", *The Annals of Statistics*, Vol. 6 No. 2, pp. 461-464 .
106. Sekita, S. (2011), "Financial literacy and retirement planning in Japan", *Journal of Pension Economics and Finance*, Vol. 10 No. 4, pp. 637-656 .
107. Servon, L. J. and Kaestner, R. (2008), "Consumer Financial Literacy and the Impact of Online Banking on the Financial Behavior of Lower-Income Bank Customers", *Journal of Consumer Affairs*, Vol. 42 No. 2, pp. 271-305 .
108. Shim, S. , Xiao, J. J. , Barber, B. L. and Lyons, A. C. (2009), "Pathways to life success: a conceptual model of financial well-being for young adults", *Journal of Applied Developmental Psychology*, Vol. 30 No. 6, pp. 708-723 .
109. Shim, S. , Barber, B. L. , Card, N. A. , Xiao, J. J. and Serido, J. (2010), "Financial socialization of first-year college students: the roles of parents, work, and education", *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 39 No. 12, pp. 1457-1470 .
110. Shockey, S. S. (2002), *Low-wealth adult's financial literacy. Money management behavior and associates factors, including critical thinking*. Unpublished doctoral dissertation, The Ohio State University (AAT 3039524) .
111. Sukheja, G. M. (2016). *Behavioral Biases in Financial Decision Making*. Chandigarh University. Available at: <http://ssrn.com/abstract=2759187>
112. Titus, Patricia M. Hira, Tahira K. Fansiow , Alyce M. (1989)." Changes in financial status influencing level of satisfaction in households". *Journal of Family and Economic Issues* 10. PP 107-121.
113. VanRooij, M. and Lusardi, A., 2011-a, "Financial literacy and stock market participation", *Journal of Financial Economics*, No. 101, pp. 449-472.
114. Vitt, L. A. (2004), "Consumers' financial decisions and the psychology of values", *Journal of Financial Service Professionals*, Vol. 58 No. 6, pp. 68-78 .
115. Xiao, J. J. , Tang, C. , Serido, J. and Shim, S. (2011), "Antecedents and consequences of risky credit behavior among college students: application and extension of the theory of planned behavior", *Journal of Public Policy & Marketing*, Vol. 30 No. 2, pp. 239-258.

Designing a Model to Explain the Financial Literacy of Retail Investors in the Capital

Mehrdad Asi ^{۴۰}

Ebrahim Chirani ^{۴۱}

Farzin Farahbod ^{۴۲}

Abstract:

Given the dynamic changes in economic environments, especially in the area of financial markets, which are particularly complex, improving the financial knowledge of investors as a subset of financial literacy, seems a necessity so that investors can make decisions that are more informed. This clearly highlights the need for analysis and research in this area and analysis of the issue of financial literacy.

Therefore, the main issue in this study is how to measure the financial literacy of micro-investors in Iran and what is the local pattern of development of financial literacy of micro-investors in Iran? To this end, a comprehensive model is designed to integrate knowledge, behavior, and financial attitudes.

In this regard, in the present study, the qualitative research approach has been used, which in the qualitative method has used the data theory method or grounded theory. In order to analyze the qualitative data, the continuous comparison method has been used during the three stages of open, axial and selective coding. Qualitative findings are analyzed and finally after the above results; Financial literacy assessment model based on criteria 1) attitude; 2) financial knowledge and understanding; 3) skills; 4) training, information and security; 5) Individual general information was determined. Also, following the grounded theory approach,

40. PhD Student in Financial Management, Department of Financial Management, Faculty of Management and Accounting, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran

41. Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Management and Accounting, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran. (Corresponding Author) chirani@iaurasht.ac.ir

42. Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Management and Accounting, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran.

selective coding was done and the study hypotheses were developed based on the financial literacy paradigm model to test the factors affecting financial literacy that have been developed from a qualitative stage.

Keywords: Financial literacy, financial literacy model, retail investors

JEL Classification: F63, L26